

الفصل الرابع

نصوص مختارة من مؤلفاته

النص الأول

ضرورة التاريخ العلمى

يقال إن التاريخ كتاب مقدس للملوك ، وإذا نظرنا إلى أسلوب الملوك في الحكم يتضح لنا جيداً أن كتابهم المقدس لا قيمة له ؛ والواقع أن التاريخ بالقياس إلى المنهج العلمى لا يزال بعد في مهد الطفولة . هذا الفرع الهام من معارفنا ليس له كيان آخر سوى أنه مجموعة من الأحداث المؤكدة بعض الشيء . فهذه الأحداث لا يربطها أية نظرية ، كما أنها ليست متصلة في تسلسلها ؛ وهكذا لا يزال التاريخ مرشداً غير كاف للملوك كما هو الحال بالنسبة لرعاياهم ؛ فهو لا يعطى لفريق أو لآخر وسائل استنتاج ما سوف يحدث مما قد حدث . ولا يوجد أيضاً سوى تواريخ قومية حرص واضعوها أن يجعلوا هدفهم الأساسى تمجيد صفات مواطنيهم والهبوط بقيمة غرمائهم . ولم يتخذ أى مؤرخ للآن وجهة

1. Nécessité de l'histoire scientifique

L'Histoire est, dit-on, le bréviaire des rois; à la manière dont les rois gouvernent, on voit bien que leur bréviaire ne vaut rien; l'histoire, en effet, sous son rapport scientifique, n'est pas encore sortie des langes de l'enfance. Cette importante branche de nos connaissances n'a encore d'autre existence que celle d'une collection de faits plus ou moins bien constatés. Ces faits ne sont liés par aucune théorie, ils ne sont point enchaînés dans l'ordre des conséquences; ainsi l'histoire est encore un guide insuffisant pour les rois ainsi que pour leurs sujets; elle ne donne ni aux uns ni aux autres les moyens de conclure ce qui arrivera de ce qui est arrivé. Il n'existe encore que des histoires nationales dont les auteurs se sont proposé pour principal objet de faire valoir les qualités de leur compatriotes et de déprécier celles de leurs rivaux. Aucun

نظر عامة ، ولم يتم أحد للآن بإعداد تاريخ الجنس البشرى ، وأخيراً لم يقل أحد للملوك : هذا هو ما سوف ينتج مما قد حدث ، ها هو نظام الأشياء التي سوف تقودكم إليها الأضواء ، ها هو الهدف الذي يجب أن توجهوا نحوه ممارسة السلطة الواسعة التي بين يديكم .

(بحث عن الجاذبية العامة (١٨١٣) ظل مخطوطاً حتى عام ١٨٥٨

مؤلفات مختارة . الجزء الثاني : ص : ١٩٥ - ١٩٦)

يقال إن التاريخ كتاب مقدس للشعوب والملوك . وهذا أمر لا جدال فيه من حيث الواقع ومن حيث المبدأ ، ونتيجة لذلك فإنه مما لا جدال فيه أن التاريخ إذا كان قد أسىء إعداده ، فلا شك أن الشعوب والملوك يكونون قد ارتكبوا كثيراً من الأخطاء ، ولن ينفكوا عن ارتكابها طالما أن التاريخ سوف يظل سئُ الإعداد . ولهذا فإنني أقول إن جميع ما كتب عن التاريخ حتى يومنا هذا قد أسىء تصوره . واسمحوا لي أيها المواطنون الأعزاء أن أقدم بعض التوضيح لهذا التقرير الهام .

historien ne s'est encore placé au point de vue général; aucun n'a fait encore l'histoire de l'espèce; aucun enfin n'a dit aux rois : Voilà ce qui résultera de ce qui est arrivé, voilà l'ordre des choses auquel les lumières conduiront; voilà le but vers lequel vous devez diriger l'action de l'immense pouvoir qui se trouve entre vos mains.

(Travail sur la gravitation universelle (1813), resté manuscrit jusqu'en 1858, cité d'après Oeuvres choisies, t. II, p. 195-196.)

L'histoire est, dit-on, le bréviaire des peuples et des rois; cela est incontestable en fait comme en principe, et il est, par conséquent incontestable que, si l'histoire est mal faite, les peuples et les rois doivent avoir commis beaucoup de fautes, et qu'ils ne cesseront pas d'en commettre tant que l'histoire sera mal faite; or je dis que tous les ouvrages écrits jusqu'à ce jour sur l'histoire ont été mal conçus. Permettez-moi, mes chers compatriotes, de donner quelques développements à cette assertion importante.

هناك اعتبار من شأنه أن يسوقنا إلى أن نفترض أن التاريخ ، ليس فقط في الصورة التي نعلمه بها ، وإنما ذلك التاريخ الذي تتصوره وتنميه أكثر العقول تفلسفاً ، لم يكتسب حتى الآن الصفة التي يجب أن يتسم بها ، وذلك لأن جميع العقول تعتبر كفرع من فروع الأدب . وهذا يثبت أن التاريخ لا يزال بعيداً عن أن يكون سلسلة بسيطة من الملاحظات عن سير الحضارة ونموها ؛ لأنها سوف تدخل عندئذ في نطاق العلوم الحقيقية ؛ ولا يمكن أن تنمى بعد ذلك إلا بواسطة أشخاص قادرين على ملاحظة الحالة الاجتماعية من جميع وجوها ، ويكونون من جهة أخرى قد تعودوا ، بفصل دراسات علمية ، تنظيم الوقائع ، لكي يستمدوا منها قوانين عامة ، ومتابعة الاستدلالات العقلية . وسوف نصل إلى النتيجة عينها بطريقة أكثر وقعاً ، إذا ألقينا نظرة إجمالية على حالة التاريخ حتى وقتنا هذا .

فحتى حوالي منتصف القرن الأخير ، لم يكن التاريخ إلا ترجمة لحياة رجال السلطة . ولم تكن الشعوب تبدو فيه إلا كأدوات أو كضحايا ، وحيث

Une considération qui doit faire naturellement présumer que l'histoire, non seulement telle qu'on l'enseigne, mais telle même qu'elle est conçue et cultivée par les esprits les plus philosophes, n'a point encore le caractère qu'elle doit avoir, c'est qu'elle est classée dans toutes les têtes comme une branche de la littérature. Ce fait prouve que l'histoire est encore loin d'être une simple série d'observations sur la marche et le développement de la civilisation; car elle serait alors classée au rang des véritables sciences; elle ne pourrait plus être cultivée que par des hommes capables d'observer l'état social sous toutes ses faces, et d'ailleurs habitués par des études scientifiques à coordonner des faits pour en induire des lois générales et à suivre des raisonnements. Nous arriverons à la même conclusion d'une manière plus frappante, en jetant un coup d'oeil sommaire sur ce que l'histoire a été jusqu'à présent.

Jusque vers le milieu du dernier siècle, l'histoire n'a presque jamais été qu'une biographie du pouvoir, dans laquelle les nations ne figurent

توجد بعض الآراء القصصية المبعثرة هنا وهناك عن حضارة الشعوب .

ومنذ ذلك العصر ، كانت الملاحظات متجهة بصفة عامة نحو تفكير أفضل ، ولكنها على الرغم من ذلك ظلت تنسق بنفس الطريقة ، كحال قلعة قديمة يعاد توزيعها الداخلى على صورة حديثة ، بينما أن التصميم والمظهر الخارجى يظلان على طرازهما القوطى . ويمكن أن نقدم دليلا محسوساً على ذلك . فلو كنا قد تصورنا فعلا التاريخ فى مجموعه كسلسلة من الملاحظات عن سير الحضارة ، لكننا بدون شك اتخذنا من هذا السير قاعدة لتوزيع العصور ، ولكننا نظمنا تبعاً لذلك سلسلة الملاحظات . وبدلاً من ذلك ، فإن التقسيم القديم على أساس السلالات الملكية وعصور حكمها قد احتفظ به خيرة المؤرخين ، كما لو كنا دائماً بصدد ترجمة حياة الأمر الحاكمة . ومن هذا نرى أن إصلاح التاريخ لم يتناول إلا اختيار المواد دون طريقة علاجها فى شكلها الكلى . ولهذا فإن ذلك الإصلاح يعد غير كامل ، وهذا بالنسبة إلى أكثر الاعتبارات أهمية ، مما

que comme instruments et comme victimes, et où se trouvent clairsemées çà et là quelques notions épisodiques sur la civilisation des peuples.

Les observations ont bien été, depuis cette époque, dirigées en général dans un meilleur esprit; mais elles n'en ont pas moins continué à être corrdonnées de la même manière, ainsi qu'un vieux château dont la distribution intérieure serait refaite à la moderne, tandis que le plan et l'extérieur seraient restés gothiques. On peut en présenter une preuve sensible. Si l'histoire eût été réellement conçue dans son ensemble comme une série d'observations sur la marche de la civilisation, on eût, sans doute, pris naturellement cette marche pour base de la distribution des époques, on eût ordonné d'après elle la série des observations. Au lieu de cela, l'ancienne division par dynasties et par règnes a été maintenue par les meilleurs historiens, comme s'il s'agissait toujours de la biographie des familles souveraines. On voit donc que la réforme de l'histoire n'a porté encore que sur le choix des matériaux et non sur la manière d'en considérer l'ensemble. Ainsi cette réform est incomplète,

يجعل التاريخ لا يرتكز إلا جزئياً على أسسه الجديدة ، لأنه ، إذا كان اختيار أسلوب التقسيم والتنسيق يمكن أن يبدو لا فرق فيه بالنسبة للعقول السطحية ، فإن هؤلاء الذين ينظرون إلى الأشياء نظرة علمية يعرفون جيداً ، أن في جميع الأعمال المنهجية ، نجد أن هذه النظرة العلمية هي أكثر الجوانب أهمية .

(المنظم ، الملزمة الأولى ، (١٨١٩) في مؤلفات سان سيمون

وأنفانتان ، الجزء ٢٠ ، ص : ٦٩ - ٧٣)

et cela sous le rapport le plus essentiel; de sorte que l'histoire n'est encore constituée qu'à moitié sur ses nouvelles bases, car, si le choix du mode de division et de coordination peut sembler presque indifférent aux esprits superficiels, tous ceux qui considèrent les choses d'une manière scientifique savent bien que, dans tous les travaux systématiques, c'est la partie la plus importante.

L'Organisateur, première livraison - (1819), in
Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XX, p. 69-73.

النص الثانى

فشل التاريخ المثالى

إن تقدم الفكر الإنسانى والثورات التى تحدث فى سير معارفنا تطبع كل عصر بطابعه الخاص .

فالقرن السادس عشر كان مليئاً برجال اللاهوت ، أو بالأحرى كان هذا هو أسلوب التفكير فى هذا العصر الذى كان أغلب كتابه يهتمون بالمسائل اللاهوتية .

وفى القرن السابع عشر ، ازدهرت الفنون الجميلة ، وشوهد مولد روائع الأدب الحديث .

إن كتاب القرن الأخير كانوا فلاسفة ، حاولوا أن يظهروا أن النظم الاجتماعية الكبرى كانت تقوم على التحيزات والخرافات ، وحاولوا أن يخلصوها من الخرافات والقوى التى تنبعث عنها . فقد كان عصر الثورات فى مجال النقد .

2. Echec de l'histoire idéaliste

Les progrès de l'esprit humain, les révolutions qui s'opèrent dans la marche de nos connaissances, impriment à chaque siècle son caractère.

Le XVIe. siècle fut fécond en théologiens, ou plutôt tel a été le train des esprits dans ce siècle que presque tout ce qu'il y eut d'écrivains s'occupa de questions théologiques.

Au XVIIe. siècle, les beaux-arts fleurirent, et l'on vit naître les chefs-d'œuvre de la littérature moderne.

Les écrivains du siècle dernier furent philosophes. Ils firent voir que les grandes institutions sociales étaient fondées sur des préjugés et sur des superstitions, et ils firent tomber les superstitions et les pouvoirs qui émanaient d'elles. Ce fut le siècle des révolutions de la critique.

ما هي الصفة التي يتسم بها قرننا ؟ حتى الآن ، لم يتخذ أى صفة على الإطلاق . فهل سيسير هذا القرن دائماً على خطى القرن السابق ، وهل سوف لا يكون كتابنا شيئاً آخر سوى صدى للفلاسفة السابقين ؟

إننى لا أعتقد ذلك ؛ فسير الفكر الإنسانى ، والحاجة إلى نظم عامة ، التي أدت إلى الشعور بها شعوراً قوياً ما أصاب أوروبا من اضطرابات ، كل ذلك يدلنى على أن معالجة المسائل السياسية الكبرى سوف يكون الهدف الذى ترمى إليه أعمال عصرنا هذا .

إن فلسفة القرن الماضى كانت ثورية بينما أن فلسفة القرن التاسع عشر يجب أن ترمى إلى التنظيم .

(فى إعادة تنظيم المجتمع الأوروبى (١٨١٤) فى مؤلفات سان سيمون
وأثنان ، الجزء ١٥ ، ص : ١٥٧ - ١٥٨)

منذ القرن الخامس عشر ، كان على الفلاسفة أن يوجهوا اهتمامهم بصفة

Quel sera le caractère du nôtre ? Jusqu'ici, il n'en a eu aucun. Se trahira-t-il toujours sur les traces du siècle précédent, et nos écrivains ne seront-ils rien autre chose que les échos des derniers philosophes ?

Je ne le pense pas; la marche de l'esprit humain, ces besoins d'institutions générales qui se font sentir si impérieusement par les convulsions de l'Europe, tout me dit que l'examen des grandes questions politiques sera le but des travaux de notre temps.

La philosophie du siècle dernier a été révolutionnaire; celle du XIXe. siècle doit être organisatrice.

(De la réorganisation de la Société européenne (1814)
in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XV,
p. 157-158.

Depuis le XVe. siècle, les philosophes ont dû s'occuper principale-

أساسية نحو اضطراب النظام اللاهوتي والإقطاعي ، لأن الاكتشافات التي تمت في هذا العصر قد أوجدت المواد الضرورية لوضع منهج للتنظيم الاجتماعي يكون أكثر تفوقاً عن ذلك المنهج الذي ظهر في العصور الوسطى .

واليوم ، وقد تقدمت أعمال القوضى بما فيه الكفاية ، ولم تعد التحيزات تقيم إلا عقبات واهية في وجه قيام المبادئ الجديدة ، فإنه يجب على الفلاسفة أن يوحدوا قواهم لإنشاء نظام اجتماعي يتناسب مع الوضع الراهن لأنوار المعرفة وحالة الحضارة .

(آراء أدبية وفلسفية وصناعية (١٨٢٤) ص : ٥٩ - ٦٠

المكتبة الأهلية بباريس رقم ز / ٥٧٠٦٥)

نظراً لأن المؤرخين حتى هذا اليوم ، لم يوجهوا انتباهنا إلى سير الحضارة ، فإننا نغفل عند ما نفحص أحداث الماضي في ضوء العلاقات التي تواجهنا ، نغفل أن كافة التغيرات الكبرى التي حدثت قد تم إعدادها خلال فترة زمنية

ment de la désorganisation du système théologique et féodal, puisque les découvertes faites à cette époque ont fourni les matériaux nécessaires pour établir un système d'organisation sociale très supérieur à celui qui s'est formé dans le moyen âge.

Aujourd'hui, les travaux de désorganisation se trouvant suffisamment avancés et les préjugés n'opposant plus que de faibles obstacles à la production de nouveaux principes, les philosophes doivent unir leurs forces pour produire un système social proportionné à l'état présent des lumières et de la civilisation.

(Opinions littéraires, philosophiques et industrielles (1824), p. 59-60, B.N., Z-57065.

Les historiens n'ayant point fixé jusqu'à ce jour notre attention sur la marche de la civilisation, nous perdons de vue, en examinant le passé dans les relations qu'ils nous présentent, que tous les grands changements qui se sont opérés avaient été préparés pendant un long intervalle de

طويلة قبل أن تبدأ في الظهور ، أو بالأحرى فإننا نجهل الحالة العامة للتقدم المتتابع للفكر الإنساني .

(المنظم ، الملزمة الأولى (١٨١٩) في مؤلفات سيمون وأنفانتان ،
الجزء ٢٠ ص : ٦٩)

temps avant de commencer à se prononcer, ou plutôt nous ignorons le fait général des progrès successifs de l'esprit humain.

L'Organisateur, première livraison (1819), in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XX, p. 69.

النص الثالث

دور الطبقات الاجتماعية في التاريخ

لا يمكن وجود أى تغير فى النظام الاجتماعى دون أن يحدث تغير فى الملكية فالحماس للصالح العام يمكن أن يساعد على قبول التضحيات التى يستلزمها هذا التغير ، وهذه هى أول مرحلة فى كافة الثورات ؛ ولكن سرعان ما يظهر الندم ورفض التضحية ، وهذه هى المرحلة الثانية . وعندئذ لا يمكن التغلب على مقاومة الملاك إذا لم يتسلح غير الملاك ، ومن هنا تقوم الحرب الأهلية وأحكام النى الظالمة والمذابح .

(فى إعادة تنظيم المجتمع الأوروبى (١٨١٤) فى مؤلفات سان سيمون وأنفانتان ، الجزء ١٥ ، ص : ٢٤٢)

حتى اكتشاف البارود كان على طبقة النبلاء القدامى أن تمارس سلطات سياسية واسعة ، لأنها كانت تؤدي خدمات جليلة للمجتمع ، فكان من

3. Rôle des classes sociales dans l'histoire

Il n'y a point de changement dans l'ordre social sans un changement dans la propriété. L'enthousiasme du bien public peut bien faire consentir d'abord aux sacrifices que ce changement commande, et c'est la première époque de toute révolution; mais on se repent bientôt, on s'y refuse, et c'est la seconde. Or la résistance des propriétaires ne peut être vaincue si les nonpropriétaires ne s'arment; et de là la guerre civile, les proscriptions, les massacres.

De la réorganisation de la Société européenne (1814),
in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XV,
p. 242.

Jusqu'à la découverte de la poudre à canon, l'ancienne noblesse a dû exercer de grands pouvoirs politiques, parce qu'elle rendait de

الضرورى أن تكون على رأس الأمة ، لأنها كانت الطبقة التى تحافظ على الكيان القومى . فطبقة النبلاء كانت إذن أكثر الطبقات جهداً فى العمل فى فرنسا ؛ وكانت التربية التى تبدأ منذ الطفولة ضرورية لتكوين المحارب ، وكان من الضرورى على كل محارب أن يكون متنبهاً بصورة مستمرة ؛ وكان عليه ، لكى يستحق أن يدرج بشرف بين الفرسان ، أن يقذف يوماً عدداً من الرماح على الجدران ، إذا لم يجد أحداً لمحاربتة .

ولكن منذ اكتشاف البارود ، فإن الحقوق السياسية لطبقة النبلاء تلاشت بالتدريج نتيجة لتوقف فائدتها ، فقد ألغيت الحقوق نتيجة لاكتشاف البارود ، ونتيجة لهذا الكشف أصبح أبناء الشعب فى وضع يمكنهم من الدفاع عن أرض الوطن شأنهم فى ذلك شأن النبلاء . وقد أحس بهذه الحقيقة الفارس يبار ، الذى — لهذا السبب — أبدى احتقاره لحملة البنادق .

أما اليوم ، فإن أوسع التجارب العسكرية أهمية ، والتى نفذت فى الماضى ،

grands services à la Société; elle devait se trouver à la tête de la nation, parce qu'elle était la classe conservatrice de l'existence nationale. La noblesse était alors la classe la plus laborieuse qu'il y eût en France; une éducation commencée dès l'enfance était nécessaire pour former un homme d'armes, et tout homme d'armes devait se tenir continuellement en haleine; il devait, pour mériter d'être classé honorablement parmi les chevaliers, rompre journellement des lances contre des murs, s'il n'avait personne à combattre.

Mais, depuis la découverte de la poudre à canon, les droits politiques de la noblesse ont successivement disparu par l'effet de la cessation de son utilité; ils ont été anéantis par la découverte de la poudre à canon, attendu que les vilains se sont trouvés, par l'effet de cette découverte, aussi capables que les nobles de défendre le territoire national. Cette vérité a été sentie par le chevalier Bayard, qui, par cette raison, avait pris en aversion les porteurs de mousquets.

Enfin, aujourd'hui, la plus grande de toutes les expériences militaires

أثبتت أنه لم تعد هناك حاجة إلى تعليم خاص لاكتساب القدرة على استخدام السلاح؛ فقد بينت أن ثلاثة شهور من التمرين تكفي لجعل كل رجل مهياً لتحمل التعب جندياً ممتازاً، وفي ثلاثة حملات يمكن للجندى مدرب أن يصبح قائداً ممتازاً جداً.

(في النظام الصناعي ، القسم الثاني (١٨٢١) في مؤلفات سان

سيمون وأنفانتان ، الجزء ٢٣ . ص : ٣٦ - ٣٧)

قبل الثورة ، لم يكن لدى الصناعة قدراً كافياً من الثقة لكي تقوم بالدور الذي يلائمها ، ولكي ترفع علمها وتسير على رأس الحضارة . وبمجرد أن أعلنت الأزمة الثورية ، ضاعت الفرصة ، وكانت العقول في درجة من الاضطراب والتشتت ، حالت دون قيام الآراء الهادئة المتزنة .

واليوم ، وقد زالت كافة هذه العقبات ، ونفذت الصناعة إلى الدستور لتمارس بحكم القانون نشاطاً في غاية القوة ، فقد أتيحت لها فرصة ملائمة . والشيء الوحيد الذي يمكن أن تخشاه هو أن تظل في حياها ، وأن تظل سائرة تحت لواء

qui ait jamais été faite a prouvé qu'une éducation spéciale n'était plus nécessaire pour acquérir la capacité des armes; elle a prouvé que trois mois d'exercice suffisaient pour rendre excellent soldat tout homme habitué à la fatigue, et qu'en trois campagnes un bon soldat pouvait devenir un général très distingué.

(Du système industriel, deuxième partie (1821), in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XXIII, p. 36-37).

Avant la révolution, l'industrie n'avait pas assez de confiance pour prendre le rôle qui lui convient, pour lever son étendard et marcher à la tête de la civilisation. La crise révolutionnaire une fois déclarée, il n'était plus temps, et les esprits se trouvaient trop agités, trop étourdis, pour que les idées calmes et paisibles eussent pu se produire.

Aujourd'hui qu'il n'existe plus aucun de ces obstacles, et que l'industrie, entrée dans la Constitution, y exerce de droit l'action la plus forte, une occasion favorable se présente à elle. La seule chose qu'elle

قيادات أخرى غير لوائها هي ؛ وعلى ذلك يجب عليها أن لا تستشير إلا نفسها وأن تعمل ؛ فلن يثير مجهودها خوف الدستور ، لأنه لا يوجد شيء أكثر ديمقراطية من الصناعة ، وليس الدستور نفسه صالحاً إلا لأنه صناعي .

(الصناعة ، المجلد الثاني (١٨١٧) في مؤلفات سان سيمون

وأنفانتان ، الجزء ١٨ . ص : ٢٠٨)

ونقص الحيوية والنشاط لدى الصناعيين من أجل مصالحهم الاجتماعية ، وعدم ثقتهم في قوتهم وكفاءتهم السياسية ، كل هذا يرجع إلى عادات التبعية التي اكتسبوها تحت ظل السيطرة الطويلة للنبل والعسكريين . وبما أن هذه السيطرة قد حطمت كلية وللأبد أو كادت ، فلا شك في أن العادات التي ولدتها يجب أن تختفي بالضرورة شيئاً فشيئاً بحكم سير الأمور وحده .

(الرجل السياسي (١٨١٩) الملزمة الثامنة . ص : ٢٧٩ ، المكتبة

الأهلية بباريس رقم 8 Lc. 2-1157

ait à craindre, c'est de rester trop timide et de se laisser conduire encore par d'autres bannières que les siennes; qu'elle ne consulte donc qu'elle-même et qu'elle agisse; la Constitution ne s'alarmera point de ses efforts, car rien n'est plus constitutionnel que l'industrie, et la Constitution elle-même n'est bonne que parce qu'elle est industrielle.

(L'industrie, deuxième volume (1817), in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XVIII, p. 208).

Le défaut d'énergie et d'activité des industriels pour leurs intérêts sociaux, cette défiance qu'ils ont de leur force et de leur capacité politique proviennent des habitudes de subalternité qu'ils ont contractées sous la longue domination des nobles et des militaires. Sans doute, puisque cette domination est presque entièrement et pour jamais détruite, les habitudes qu'elle a engendrées doivent nécessairement disparaître peu à peu, par la seule marche des choses.

(Le Politique (1819), huitième livraison, p. 279; B.N. 8. Lc. 2-1157).

إن الطبقة الوحيدة في المجتمع التي نرغب أن نرى الطموح والشجاعة السياسية تنمو فيها ، الطبقة الوحيدة التي يمكن أن يكون هذا الطموح مفيداً بالنسبة لها ، والتي تكون هذه الشجاعة ضرورية لها ، هي ، على وجه العموم ، الطبقة الصانعة لأن مصالحها الخاصة تتفق تماماً مع المصلحة العامة ، بقوة الأمور وحدها . وللشعور بهذه الحقيقة فإننا نعهدنا قضية الصناع ، واعتبرناها محور الحضارة ومركزها الحقيقي .

وكل ما سبق أن قلناه حتى الآن عن السلوك الذي يجب أن يسلكه الصناع يمكن أن يلخص في كلمة واحدة ، أو في مبدأ واحد من مبادئ الفهم السليم . تجنبوا كل اتصال وكل مشاركة مع الأشخاص الذين تتعارض مصالحهم بطبيعتها مع مصالحكم . إن مصالح الزراع هي كمصالحكم تماماً ؛ إنهم صناع ، فارتبطوا بهم ، واستولوا على سند قوى كهذا . وعند ما يتحقق ذلك فإن قضيتكم فائزة لا محالة .

أما مصالح ملاك الأرض غير الزراع فإنها متعارضة مع مصالحكم ومشتركة

La seule classe de la société dans laquelle nous désirons voir s'accroître l'ambition et le courage politique, la seule où cette ambition puisse être utile, où ce courage soit nécessaire, est, en général, la classe des industriels, car leurs intérêts particuliers sont parfaitement d'accord avec l'intérêt commun, par la seule force des choses. C'est dans le sentiment de cette vérité que nous avons hautement embrassé la cause des industriels, la regardant comme le centre réel et le foyer de la civilisation.

Tout ce que nous avons dit jusqu'ici sur la conduite que les industriels devaient tenir peut se résumer en un mot, en un simple principe du sens commun.

Fuyez tout mélange, toute communauté avec les hommes dont l'intérêt est, par sa nature, ennemi du vôtre.

Les intérêts des cultivateurs sont les mêmes que les vôtres; ils sont

مع مصالح طبقة النبلاء ، فاحذروا إذن هذا التحالف ، وميزوا على الأقل ذلك الذى يجب أن يكون عدوكم .

فالنبلاء وملاك الأرض غير الزراع يتمتعون بحق كان يجب أن لا يكون إلا من حقكم وحدكم والذى نقترحه سوف يكون ضربة قاضية بالنسبة لهم ، ولهذا سوف لا يدعون وسعاً لمقاومته بكل ما أوتوا من قوة ، هم وشرذمة المشرعين ، أداتهم المخلصة .

ولكن ، بدلا من أن تنتظروهم ، سارعوا أنتم بمهاجمتهم ومطاردتهم .
(الصناعة ، المجلد الرابع (١٨١٨) فى مؤلفات سان سيمون
وأنفانتان ، الجزء ١٩ ، ص : ١٦٩ - ١٧١)

industriels; liez-vous à eux et emparez-vous d'un si puissant renfort. Ce point emporté, votre cause est gagné sans retour.

Les intérêts des propriétaires de terres non-cultivateurs sont opposés aux vôtres et se confondent avec ceux de la noblesse; craignez donc cette alliance et laissez au moins distinct ce qui doit être ennemi.

Les nobles, les propriétaires de terres non-cultivateurs sont en possession du droit qui ne devrait appartenir qu'à vous seuls... Ce que nous proposons serait un coup mortel pour eux, et ils ne manqueront pas de lutter contre, de toute leur force, eux et la tourbe des légistes, leurs organes fidèles.

Mais, au lieu de les attendre, empressez-vous de les attaquer vous-mêmes et de les poursuivre.

(L'Industrie, quatrième volume (1818) ,in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XIX, p. 169-171.

النص الرابع العلم الحديث

إن الاكتشافات العظمى ليست وليدة الصدفة على الإطلاق ، وإنما هي سلسلة من الأعمال التي هيأت الفكر الإنساني لتصورها أو إدراكها .

فاكتشاف البوصلة ، الذي تم قبل القرن الخامس عشر بفترة طويلة من جانب ، والتقدم الذي حدث في فن الملاحة أثناء القرنين الثالث عشر والرابع عشر من جانب آخر ، هي التي زودت الأوروبيين بوسائل كشف القارة الأمريكية ، ذلك الكشف الذي كانت لنتائجه أحسن الآثار الفلسفية على نظام الأفكار ، وذلك بتعريف الناس — بصورة مادية — أبعاد الكوكب الذي يقطنوه ولوضع حد للاعتقاد بأن الكون بأكمله قد خلق من أجل الإنسان ، ذلك الاعتقاد الذي أشاع الغرور في الإنسان مع أنه لا يتفق مع الأعمال اللازمة لتحقيق

4. La Science moderne

Les grandes découvertes ne sont jamais dues au hasard; elles sont toujours une suite de travaux qui ont préparé l'esprit humain à les concevoir ou à les apercevoir.

C'est, d'une part, la découverte de la boussole, qui a eu lieu longtemps avant le XVe. siècle; ce sont, d'une autre part, les progrès faits dans l'art de la navigation pendant le XIIIe. le XIVe. siècle, qui ont procuré aux Européens les moyens de découvrir l'Amérique, découverte dont les résultats ont exercé sur le système des idées l'influence philosophique la plus heureuse, en faisant connaître d'une manière matérielle aux hommes la dimension de la planète qu'ils habitent, et en faisant cesser la croyance que tout l'univers a été créé pour l'homme, croyance qui rendait l'homme orgueilleux et peu propre aux travaux nécessaires à

حياة أفضل له ، ولتنمية رفاهيته الإيجابية ؛ ذلك الاعتقاد الذى أصبح سخيلاً حقاً ، عند ما عرف جيداً حجم الكوكب الذى نعيش فيه بالنسبة إلى الأجسام السماوية الأخرى .

ولا شك أن المشاهدات الفلكية التى تمت طوال القرنين الثالث عشر والرابع عشر ، إلى جانب التقدم فى الرياضيات خلال هذه الفترة التحضيرية ، هى التى أمدت الكاهن « كوبرنيك » بوسائل كشف البناء الحقيقى للمجموعة الشمسية . كما أن المحاولات الأولى فى الحفر ، التى كانت تهدف إلى الزيادة السريعة لنسخ المخطوطات ، تلك المحاولات التى بدى بها خلال القرن الرابع عشر ، هى التى وجهت أبناء القرن الخامس عشر إلى كشف الطباعة بواسطة الحروف المتحركة .

آراء أدبية وفلسفية وصناعية (١٨٢٤) - ص : ٥٤ - ٥٥
المكتبة الأهلية بباريس ز / ٥٧٠٦٥

l'amélioration de son existence, et à l'accroissement de son bien-être positif; croyance qui est devenue évidemment absurde, quand la dimension de notre planète, relativement à celle des autres corps célestes, a été bien connue.

Ce sont les observations astronomiques faites pendant le XIIIe. et le XIVe. siècles, ainsi que les progrès des mathématiques pendant cette période préparatoire, qui ont donné au chanoine Copernic les moyens de découvrir la véritable construction du système solaire.

Ce sont les premiers essais dans la gravure, ayant pour objet de multiplier promptement les copies des écritures, essais tentés pendant le XIVe. siècle, qui ont conduit les hommes du XVe. siècle, à la découverte de l'impression au moyen de caractères mobiles.

(Opinions littéraires, philosophiques et industrielles
(1824), p.54-55, B.N., Z-57065.

أوضح سيكون ، في كتابه «الأداة الجديدة» ، أنه من الواجب صياغة العلم من جديد ، وتخليصه كلية من الأفكار المنزلة ، وإقامته في مجموعه وفي كافة أجزائه على الملاحظة ، وأخيراً فإنه من الواجب قلب النظرية اللاهوتية رأساً على عقب لإقامة مذهب وضعي .

وبعد نشر كتاب «الأداة الجديدة» بفترة قصيرة ، أعلن ديكارت منهجه المعروف بالدوامات ، ذلك المنهج الرائع من وجهة أنه لم يتخلل تكوينه أية فكرة منزلة ، ورائع أيضاً من وجهة أن مؤلفه قد حدد وجهة النظر التي يجب أن يتخذها المنظم العبقري الذي يباشر خطة البنيان العلمي العام بصورة ثابتة . يقول ديكارت : أعطى المادة والحركة وأنا أصنع لك عالماً .

هذا المنهج الرائع ، من الوجهات التي أشرت إليها ، يرثى له من وجهة أنه ينقصه الهدف الذي حدده سيكون ، وهو تشييد العلم في مجموعه وفي جزئياته على الملاحظة . ولكن هذا اللوم يجب أن لا توجهه الإنسانية إطلاقاً إلى ديكارت ،

Bacon, dans son *Novum Organum*, démontra qu'il fallait refaire la science, qu'il fallait en exclure entièrement les idées révélées, qu'il fallait la baser dans son ensemble comme dans toutes ses parties sur des observations, qu'il fallait en un mot renverser de fond en comble la théorie sacerdotale pour établir une doctrine positive.

Peu de temps après la publication du *Novum Organum*, Descartes fit paraître son système des tourbillons, système admirable sous ce rapport qu'aucune idée révélée n'est entrée dans sa composition, système admirable sous cet autre rapport que son auteur a fixé d'une manière invariable le point de vue auquel doit se placer le génie organisateur qui entreprend le plan de l'édifice scientifique général. Donnez-moi, disait Descartes, de la matière et du mouvement, je vous ferai un monde

Ce système, admirable sous les rapports que je viens d'indiquer, est pitoyable sous celui d'avoir manqué le but fixé par Bacon, celui de bâtir l'ensemble et toutes les parties de la science sur des observations. Mais ce n'est point à Descartes que l'humanité doit faire ce reproche,

ولما بوجه اللوم إلى النظام العظيم للأشياء الذى جعل الأفراد والإنسانية نفسها لا تسيران إلا ببطء فى المجال العلمى . ونحن اليوم نرتكب بالنسبة لديكارت ظلماً شنيعاً ، فنحن نعتبر أن مؤلفه ما هو إلا ملخص لمشاهدات ، بينما كان يجب علينا أن ننظر إليه على أنه النظر الفلكية التى كانت بمثابة المرشد لنيوتن فى كشف قانون الجاذبية . وأن جميع العقول الناضجة ، وجميع الرجال المثقفين قد تجمعوا تحت اللواء الذى رفعه ليكون ، وتسوا نظريته ، وعملوا على تحسينها ، وشاهدنا ، منذ هذا العصر أن رجال الدين ، الذين كانوا فيما مضى الهيئة العلمية الوحيدة ، قد تفوق عليهم العالميون فى مجال العلم ! وشاهدنا من غير رجال الدين علماء ينشئون الأكاديميات التى تزدهر كل يوم باكتشافات هامة فى ميدان العلم الوضعى . وشاهدنا رجال الكهنوت يهبطون بالتتابع إلى أدنى درجات اللاهوت ويعودون معنوياً إلى عصور الجهل ، التى كان القديسون البررة يقدحون ذنبهم فيها هباء ، دون أن تكون لديهم أية فكرة واضحة ومحددة بعض الشيء عن الوحدة المنهجية للمحافظة على تسلسلها وسط مشاغل الكون وملاهى المجتمع .

وفى بداية القرن الثامن عشر ، أعد بيل قاموساً ، وضع فى كل موضوع من

c'est au grand ordre des choses qui a soumis les individus et l'humanité même à ne marcher que lentement dans la carrière scientifique. On est aujourd'hui, vis-à-vis de Descartes, d'une injustice atroce. On considère son ouvrage comme un résumé d'observations, tandis qu'on devrait l'envisager comme l'aperçu astronomique qui a servi de guide à Newton pour découvrir la loi de la gravitation. Toutes les têtes fortes, tous les hommes instruits se sont ralliés à l'étendard planté par Bacon, ils ont adopté sa théorie, ils ont travaillé à la perfectionner, et on a vu, depuis cette époque, le clergé, qui jadis était le seul corps savant, être dépassé en science par les laïques ! On a vu des laïques former des académies qui tous les jours s'illustraient par d'importantes découvertes en science positive. On a vu le clergé descendre successivement dans les plus basses régions de la philosophie et retourner moralement vers les

موضوعاته مقارنة بين أفكار رجال اللاهوت وأفكار علماء الطبيعة . وأوضح بيل بدقة لرجال الصف الثانى أن العلوم الطبيعية كانت مفضلة للغاية على علوم اللاهوت بفضل تنظيمها وقيمتها التعليمية .

أما فولتير ، الذى يعتبر أقل عمقاً فى تفكيره من بيل ، ولكنه مزود بقدر أوفى من الرشاقة والدقة والحذق ، فقد قام بدراسة خاصة لما أراد أن يثبته هذا المؤلف وعن طريق كتاباته الضخمة اللاذعة فقد وضعها فى متناول رجال البلاط وفى متناول جميع أفراد الطبقة العديدة القوية من العاطلين .

فقد نجح دالمبر وديدرو فى نهاية الأمر فى حمل جميع العلماء على إنشاء دائرة معارف . وكان مشروعهم يهدف إلى إعداد كتاب يمكن أن يحل محل سفر التكوين ، والذى يكون فى مستوى أرقى منه من حيث التفاصيل العلمية ومن حيث الآراء العامة ومن حيث التصور المنسق . والمؤلف الذى أشرف عليه دالمبر

siècles d'ignorance, auxquels les vertueux saints pères allaient réfléchir dans le désert, n'ayant point d'idée assez claire et assez nette de l'unité systématique pour en conserver le fil au milieu des distractions du monde et des amusements de la société.

Au commencement du XVIIIe. siècle, Bayle fit un dictionnaire, dans chaque article duquel il mit en comparaison les opinions des théologiens et celles des physiciens. Bayle démontra rigoureusement aux hommes de seconde ligne par leur organisation et par leur instruction que les sciences physiques étaient infiniment préférables aux sciences théologiques.

Voltaire, esprit moins profond que Bayle, mais pourvu de plus de grâce, de finesse et de talent, fit une étude particulière des démonstrations de cet auteur et, par ses volumineux et piquants écrits, il les mit à la portée des hommes de la cour et de toute la nombreuse et puissante classe des désœuvrés.

D'Alembert et Diderot vinrent à bout de déterminer tous les savants à travailler à une encyclopédie. Leur projet était de faire un livre qui pût emplacer la Genèse et qui lui fût très supérieur sous le rapport des détails scientifiques comme sous celui des vues générales et de la

وديدرو ، لم يقم إلا بتنظيم غير واف للمذهب الوضعي ولكنه قضى على المذهب
الوهمي قضاء مبرماً .

(مشروع موسوعة علمية لكلود هنري سان سيمون (١٨١٠)
نشر في المجلة الاشتراكية عدد أبريل ١٨٩٩ - المكتبة الأهلية
بباريس رقم ٧١٣٥ / ٨°R)

conception systématique. L'ouvrage, dirigé par d'Alembert et Diderot, n'a que très incomplètement organisé la doctrine positive, mais il a complètement anéanti la doctrine superstitieuse.

Projet d'Encyclopédie de C.-H. Saint-Simon (1810),
publié dans la Revue socialiste d'avril 1899, .B.N., 8.
R-7135.

النص الخامس

الشعب والعلم

إن الشعب، المنظم صناعياً ، لم يلبث طويلاً أن تبين أن أعماله العادية في الفنون والصناعات لم تكن متصلة على الإطلاق بالأفكار اللاهوتية ، وأنه لا يمكن أن يحصل من رجال الكهنوت على أى ضوء حقيقى عن موضوعات أعماله اليومية ، وفي كل مكان تمكن فيه من الاتصال بالعلماء ، سواء بطريق مباشر أو بطريق غير مباشر ، فقد عادة استشارة الكهنة ، وتعود أن يكون على اتصال مع هؤلاء الذين يملكون المعارف الوضعية . وبدون شك ، فإن هذا الاتصال لا يزال بعيداً جداً عن أن يكون وثيقاً بالدرجة التى يمكن ويجب أن يكون عليها ، وهذا يرجع بصفة أساسية ، لا إلى قلة رغبة الشعب فى التثقف ، ولكنه يرجع إلى قلة ما لديه من وسائل ، وإلى كثرة العناية التى نبذلها لتزويده بالمعارف التى سوف

5. Le Peuple et la Science

Le peuple, organisé industriellement, s'aperçut bientôt que ses travaux ordinaires d'arts et métiers n'étaient nullement en rapport avec les idées théologiques, qu'il ne pouvait tirer des théologiens aucune lumière réelle sur les objets de ses occupations journalières, et partout où il put être en contact avec les savants, soit directement, soit indirectement, il perdit l'habitude de consulter les prêtres, et il prit celle de se mettre en rapport avec ceux qui possédaient les connaissances positives. Sans doute, ce rapport est encore fort loin d'être aussi intime qu'il pourrait et devrait l'être, et cela tient principalement, non pas au peu de désir que le peuple aurait de s'instruire, mais au peu de moyens qu'il en a et au plus de soin qu'on prend pour lui faire acquérir les connaissances qui lui seraient utiles. Le peuple est, au contraire, avide d'instruction bien plus que les oisifs de nos salons, parce que ses travaux lui en font sentir à tout instant la nécessité. Partout où il a trouvé possibilité

تفيدة . والشعب ، على العكس من ذلك ، في شوق إلى التثقف أكثر من الكسالى رواد الصالونات ، لأن أعماله تجعله يحس بهذه الضرورة في كل لحظة . وفي كل مكان أتاحت له فرصة الدراسة أخذ يدرس ، ولكن ، مع أن أثر الكفاية العلمية على الشعب لا يزال حتى الآن ضعيفاً جداً ، بالنظر إلى ما يمكن أن يكون ، فإنه مما لا شك فيه أنها أكبر بكثير مما نتصوره عادة . وهناك وقائع بارزة ولا نزاع فيها تؤكد أن الشعب يولي اليوم رأى العلماء الإجماعى نفس الدرجة من الثقة التي كان يوليها في العصور الوسطى لأحكام السلطة الروحية .

وهكذا ، فإنه على سبيل المثال ، منذ قرن تقريباً ، لم يعد الشعب بالإجماع يعتقد في ثبات الأرض ، وأقر النظرية الفلكية الحديثة ، ومنحها قدراً من الثقة لم يمنحه قط للمعتقدات الدينية القديمة . ولكن ما سبب هذه الثورة في الآراء الشعبية ؟ الآن الشعب قد أحيط علماً بالبراهين التي تقوم عليها نظرية حركة الأرض ؟ بالتأكيد أنه ليس كذلك ، لأن هذه البراهين يمكن أن لا يكون قد

d'étudier, il a étudié. Mais, quoique l'action de la capacité scientifique sur le peuple soit encore très faible, en égard à ce qu'elle peut devenir, il n'en est pas moins vrai qu'elle est beaucoup plus grande qu'on ne se le figure ordinairement. Des faits saillants et incontestables prouvent que le peuple accorde aujourd'hui à l'opinion unanime des savants le même degré de confiance qu'il accordait dans le moyen âge aux décisions du pouvoir spirituel.

Ainsi, par exemple, depuis environ un siècle, le peuple a cessé unanimement de croire à l'immobilité de la terre, il a admis la théorie astronomique moderne, et il y attache autant de certitude qu'il en a jamais attaché aux anciennes croyances religieuses. Quelle est la cause de cette révolution dans les opinions populaires ? Est-ce parce que le peuple a pris connaissance des démonstrations qui établissent la théorie du mouvement de la terre ? Certainement, non, car ces démonstrations ne sont peut-être pas entendues de trois mille individus sur toute la population française. La confiance du peuple tient évidemment à l'unani-

أدركها ثلاثة آلاف فرد من مجموع السكان الفرنسيين . وإنما ثقة الشعب ترجع في الحقيقة إلى الإجماع الذي تبينه في آراء العلماء حول هذه النظرية .

وإذا أخذنا بالمثل في علوم الملاحظة كافة الاكتشافات التي أصبحت اليوم شعبية ، فإننا سنجد أن جميعها قد أصبحت كذلك بالكيفية نفسها . وهكذا أقر الشعب بالتابع دورة الدم ، والتطابق بين مادة الصاعقة وبين الكهرباء . . إلخ . ومع ذلك ففي نطاق العلوم ، كل الذين لا يستطيعون أن يفهموا البراهين فهم لا يزالون من الشعب ، فنفس الثقة التي جعلت الطبقة الراقية تقبل تحليل الهواء والماء ، وقانون الجاذبية العامة ، وتحلل الضوء ، وكثيراً غيرها من الاكتشافات الفلكية والطبيعية والكيميائية والفيزيولوجية ، ستجعلها أيضاً مقبولة من الشعب بعد فترة وجيزة من الوقت .

(المنظم ، الملزمة الثانية (١٨٢٠) من مؤلفات سان سيمون وأنفانتان

الجزء ٢٠ ص : ١٥٣ - ١٥٥)

mité qu'il a reconnue dans les opinions des savants sur ce point de doctrine.

Qu'on prenne également dans les sciences d'observation toutes les découvertes qui sont aujourd'hui populaires, on verra que toutes le sont devenues de la même manière. C'est ainsi que le peuple a successivement admis la circulation du sang, l'identité entre la matière de la foudre et de l'électricité, etc., etc. D'ailleurs, en fait de sciences, tous ceux qui ne sont pas susceptibles d'entendre les démonstrations sont peuple. La même confiance qui a tant fait admettre aux gens du monde l'analyse de l'air et de l'eau, la loi de la gravitation universelle, la décomposition de la lumière, et tant d'autres découvertes astronomiques, physiques, chimiques et physiologiques, les fera également accepter par le peuple un peu plus tard

L'Organisateur, deuxième livraison (1820), in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XX, p. 153-155.

إن الثقة في آراء العلماء . . . هو تصديق لقضايا تتعلق بأشياء قابلة للتحقيق قضايا أقرها بالإجماع الأشخاص الذين اكتسبوا وأثبتوا المقدرة الضرورية على الحكم. ففي الحقيقة ، قد نسلم بالواقعة بدون أدلة ، ولكن لا نسلم بها بهذه الكيفية إلا لأننا نرى أنفسنا عاجزين عن تتبع البراهين التي تثبت هذه الحقائق . وهذه الثقة تتضمن دائماً الاحتفاظ بحق الاعتراض في حالة ظهور براهين جديدة ، تثبت أن هذه الثقة تقوم على أساس زاه ، وفي حالة ما يكون لدى المؤمن من المعارف الكافية لكي يقاوم الآراء السائدة . فالشعب إذن بعيد عن أن يتخلى بذلك عن استخدام عقله بحرية .

وثقة الشعب في آراء العلماء ، هي بصورة مطلقة من نفس النوع ، وإن كانت أكثر امتداداً من ثقة العلماء فيما بينهم . فالرياضيون يقبلون يومياً ما يقوله علماء الفيزيولوجيا ، وبالعكس فإن كل فريق منهما يقبل آراء الطبقة التي ينتمي إليها . وفي كل علم بعينه ، هل لا يحدث كل يوم أن العلماء يعتقدون بصفة وقتية

La confiance dans les opinions des savants... c'est l'assentiment donné à des propositions sur des choses susceptibles de vérification, propositions admises à l'unanimité par les hommes qui ont acquis et prouvé la capacité nécessaire pour juger.

A la vérité, le fait est admis sans preuves, mais il n'est admis de cette manière que par la raison qu'on se juge incapable de suivre les démonstrations qui établissent ces vérités. Ceste confiance renferme toujours implicitement la réserve du droit de contradiction, en cas de nouvelles démonstrations produites, qui prouvent qu'elle est mal fondée, ou de lumières suffisantes acquises par le croyant pour combattre les opinions reçues. Le peuple est donc loin de renoncer par là au libre exercice de la raison.

Cette confiance du peuple dans les opinions des savants est absolument du même ordre, quoique beaucoup plus étendue, que celle des savants les uns pour les autres.

Les mathématiciens croient journellement les physiologistes sur parole, et réciproquement chacun d'eux pour leur classes respectives.

Dans la même science, n'arrive-t-il pas tous les jours que les savants

في قول بعضهم البعض الآخر قبل أن يتمكنوا من معرفة البراهين والحكم عليها ؟
من هو ، على سبيل المثال ، الرياضي الذي يمكن أن يرفض دون فحص قبول
قضية تستند إلى نفوذ لاجرانج ؟

وليس لهذا الاعتقاد أى ضرر في العلوم ، لأنه ليس إلا شيئاً مؤقتاً ،
وثقة الشعب بالعلماء لها بالتأكيد هذه الصفة بعينها ، غير أنها أمر مؤقت
يمتد إلى ما لا نهاية له ، وإن كان ينظر إليها دائماً على أنها أمر مؤقت .
وعلى هذا فإن هذه الثقة ليست مهينة للشعب بأى حال من الأحوال ،
ولن يكون لها بالنسبة إلى مصالحه أقل نتيجة ضارة كذلك التي تنجم عن خضوع
العقل لرجال اللاهوت .

والخوف من أن نرى في يوم من الأيام قيام حكم استبدادي يعتمد على
العلوم ، لهو أمر خيالي سخيف بقدر ما هو غير معقول ، ولا يمكن أن ينشأ
إلا في أذهان غريبة تماماً عن كل فكرة وضعية .

(المنظم ، الملزمة الثانية (١٨٢٠) في مؤلفات سان سيمون وأنفانتان
الجزء ٢٠ ، ص : ١٥٦ - ١٥٨)

croient provisoirement sur la parole les uns des autres, avant d'avoir pu
connaître et juger les démonstrations ? Quel est, par exemple, le
mathématicien qui se serait refusé d'admettre, sans examen, une
proposition d'après l'autorité de Lagrange ?

Cette croyance n'a aucun inconvénient dans les sciences, parce
qu'elle n'est jamais que provisoire. La confiance du peuple pour les
savants a précisément le même caractère; seulement, c'est un provisoire
qui se prolonge indéfiniment, quoique toujours regardé comme provisoire.
Ainsi quette confiance n'est nullement humiliante pour le peuple, et
elle ne saurait jamais avoir, pour ses intérêts, la moindre des conséquences
funestes de la soumission d'esprit aux théologiens.

La crainte de voir s'établir un jour un despotisme fondé sur les
sciences serait une chimère aussi ridicule qu'absurde, elle ne saurait
naître que dans des esprits absolument étrangers à toute idée positive.

L'Organisateur, deuxième livraison (1820), in Oeuvres
de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XX., p. 156-158.

النص السادس

نحو نظام علمي جديد

عند ما نسترجع المبادئ العامة التي تلقاها جميع الأشخاص المثقفين في دراستهم عن الطريق الذي سلكه التفكير الإنساني منذ مصدر نشأته ، وعندما نفكر بطريقة خاصة عن الطريق الذي يتبعه منذ القرن الخامس عشر ، فإننا نلاحظ :

١ - أن اتجاهه ، منذ هذا العصر ، هو أن يقيم جميع استدلالاته على وقائع تعتمد على الملاحظة والمناقشة ، وأنه الآن قد أعاد تنظيم علوم الفلك والفيزياء والكيمياء على أساس وضعي ، وأن هذه العلوم تكون اليوم قسما من التعليم العام ، بل تكون أساسه . ونستخلص من هذا بالضرورة أن الفيزيولوجيا ، التي يمثل علم الإنسان جزءاً منها ، سوف تعالج بالمنهج المتبع في العلوم الطبيعية الأخرى وأنها سوف تدخل في التعليم العام عند ما تصبح وضعية .

6. Vers un nouveau Système Scientifique

En se rappelant les notions générales que tous les hommes instruits ont reçues dans leur éducation sur la marche que l'esprit humain a suivie depuis l'origine de son développement, en réfléchissant d'une manière particulière sur la marche qu'il suit depuis le XVe. siècle, on voit :

1. Que sa tendance, depuis cette époque, est de baser tous ses raisonnements sur des faits observés et discutés; que déjà il a réorganisé sur cette base positive l'astronomie, la physique, la chimie, et que ces sciences font aujourd'hui partie de l'instruction publique, qu'elles en forment la base. On en conclut de là nécessairement que la physiologie, dont la science de l'homme fait partie, sera traitée par la méthode adoptée pour les autres sciences physiques et qu'elle sera introduite dans l'instruction publique quand elle aura été rendue positive.

٢ — إننا نلاحظ أن العلوم الخاصة هي عناصر العلم العام ، وأن العلم العام أى الفلسفة ، كان من الضروري أن يكون تخمينياً ما ظلت العلوم الخاصة على هذا النحو ، وأنه كان من الضروري أن يكون بين التخمين والواقعية ، عندما أصبح جزء من العلوم الخاصة وضعياً ، بينما أن الجزء الآخر كان لا يزال تخمينياً وأنها سوف تكون وضعية تماماً عند ما تصبح كافة العلوم الخاصة وضعية كذلك . وهذا ما سوف يحدث في العصر الذى سوف يكون فيه الفيزيولوجيا وعلم النفس قائمين على وقائع تخضع للملاحظة والمناقشة ، لأنه لا توجد ظاهرة تخرج عن نطاق الظواهر الفلكية والكيميائية والفيزيولوجية والسيكولوجية . إننا نأمل إذن في عصر تكون فيه الفلسفة التى تدرس في المدارس فلسفة وضعية .

٣ — إننا نلاحظ أن نظم الدين ، والسياسة العامة ، والأخلاق ، والتعليم العام ، ليست شيئاً آخر سوى تطبيقات لنظام من الأفكار ، أو بعبارة أخرى ، ليست إلا نظاماً فكرياً منظوراً إليه من وجوه مختلفة . وهكذا فإنه من الواضح أنه

2. On voit que les sciences particulières sont les éléments de la science générale; que la science générale, c'est-à-dire la philosophie, a dû être conjecturale, tant que les sciences particulières l'ont été; qu'elle a dû être mi-conjecturale et positive, quand une partie des sciences particulières est devenue positive, pendant que l'autre était encore conjecturale, et qu'elle sera tout à fait positive quand toutes les sciences particulières le seront. Ce qui arrivera à l'époque où la physiologie et la psychologie seront basées sur des faits observés et discutés, car il n'existe pas de phénomène qui ne soit astronomique, chimique, physiologique ou psychologique. On a donc conscience d'une époque à laquelle la philosophie qui sera enseignée dans les écoles sera positive.

3 On voit que les systèmes de religion, de politique générale, de morale, d'instruction publique, ne sont autre chose que des applications du système des idées, ou, si on préfère, que c'est le système de la pensée considérée sous différents aspects. Ainsi, il est évident qu'après

بعد إقامة المنهج العلمى الجديد سوف يكون هناك تنظيم جديد فى نظم الدين والسياسة العامة ، والأخلاق ، والتعليم العام ، وأن رجال الدين ، سوف يعاد تنظيمهم تبعاً لذلك .

٤ - - إننا نلاحظ أن التنظيمات القومية هى تطبيقات خاصة للأفكار العامة عن النظام الاجتماعى وأن إعادة تنظيم المنهج العام للسياسة الأوربية سوف يؤدى تبعاً له إلى إعادة التنظيم القومى للشعوب المختلفة ، التى تكون بتجمعها السياسى هذا المجتمع الكبير .

وها هى الفكرة التى سوف يقوم عليها مؤلفى فى أوجز تلخيص لها :
إن جميع أعمال الفكر الإنسانى ، حتى العصر الذى بدأ يقيم فيه استبدالاته على وقائع تخضع للملاحظة والمناقشة ، يجب أن تعد أعمالاً تمهيدية ؛
والعلم العام لا يمكن أن يكون علماً وضعياً إلا فى العصر الذى سوف تكون فيه العلوم الخاصة قائمة على الملاحظة ؛

confection du nouveau système scientifique il y aura réorganisation des systèmes de religion, de politique générale, de morale, d'instruction publique, et que, par conséquent, le clergé sera réorganisé.

4. On voit que les organisations nationales sont des applications particulières des idées générales sur l'ordre social et que la réorganisation du système général de la politique européenne amènera à sa suite les réorganisations nationales des différents peuples qui, par leur réunion politique, forment cette grande société.

Dans son résumé le plus succinct, voici la conception dont mon ouvrage sera le développement :

Tous les travaux de l'esprit humain, jusqu'à l'époque où il a commencé à baser ses raisonnements sur des faits observés et discutés, doivent être considérés comme des travaux préliminaires;

La science générale ne pourra être une science positive qu'à l'époque où les sciences particulières seront basées sur des observations;

والسياسة العامة ، التي تشمل النظام الدينى وتنظيم رجال الدين ، سوف تتكون علماً وضعياً إلا فى العصر الذى سوف تصبح فيه الفلسفة فى جميع أقسامها علماً من علوم الملاحظة ، لأن السياسة العامة هى تطبيق للعلم العام ؛ والسياسات القومية سوف تتقدم نحو الكمال بالضرورة عند ما تتحسن نظم السياسة العامة .

(بحث فى علم الإنسان ١٨١٣)

La politique générale, qui comprend le système religieux et l'organisation du clergé, ne sera une science positive qu'à l'époque où la philosophie sera devenue dans toutes ses parties une science d'observation, car la politique générale est une application de la science générale;

Les politiques nationales se perfectionneront nécessairement quand les institutions de politique générale seront améliorées.

Mémoire sur la science de l'homme, 1813.

النص السابع

التنظيم الوضعي للمجتمع

في مجتمع منظم من أجل الهدف الوضعي وهو العمل لسعادته بواسطة العلوم ، والفنون الجميلة والحرف والمهن ، فإن الفعل السياسي البالغ الأهمية ، وهو ذلك الذي يتمثل في تحديد الاتجاه الذي يجب أن يسير فيه المجتمع ، لم يعد ينتمي إلى الأشخاص الذين يتولون الوظائف الاجتماعية ، بل إنه يمارس بواسطة الهيئة الاجتماعية نفسها ، وبهذا الأسلوب فإن المجتمع ، بصورته الجمعية ، يمكنه حقاً أن يمارس السيادة ، سيادة لا تكون على الإطلاق في رأى استبدادي يأخذ صفة القانون بحكم جمهرة الشعب ، ولكنه يأخذ هذه الصفة في مبدأ يشق من طبيعة الأشياء نفسها ، وحيث لم يعمل الأشخاص إلا إقراراً لصحتها وإعلاناً لضرورتها. وفي نظام كهذا ، فإن المواطنين المكلفين بوظائف اجتماعية مختلفة ، وحتى أرقاها لاتقوم من وجهة نظر معينة ، إلا بأدوار ثانوية ، ما دامت وظائفهم ، مهما

7. L'organisation positive de la Société

Dans une Société organisée pour le but positif de travailler à sa prospérité par les sciences, les beaux-arts et les arts et métiers, l'acte politique le plus important, celui qui consiste à fixer la direction dans laquelle la société doit marcher n'appartient plus aux hommes investis des fonctions sociales, il est exercé par le corps social lui-même; c'est de cette manière que la société, prise collectivement, peut réellement exercer la souveraineté, souveraineté qui ne consiste point alors dans une opinion arbitraire érigée en loi par la masse, mais dans un principe dérivé de la nature même des choses, et dont les hommes n'ont fait que reconnaître la justesse et proclamer la nécessité. Dans un tel ordre de choses, les citoyens chargés des différentes fonctions sociales, même des plus élevées, ne remplissent, sous un certain point de vue, que des rôles

كانت درجة أهميتها ، ليست سوى السير في الاتجاه الذى يختاروه بأنفسهم . وبالإضافة إلى ذلك ، فإن الهدف والغرض من تنظيم كهذا واضحان ومحددان للدرجة أنه لم يعد هناك مكان لاستبداد الناس ، ولا لاستبداد القوانين لأن كلاهما لا يمكن أن يمارس سلطته إلا في جو من الغموض الذى يمكن أن نقول عنه إنه جوهرهم الطبيعى ، وحينئذ تصبح ممارسة الحكم بمعنى ممارسة الأمر والنهى تصبح عديمة الأثر أو تكاد . وجميع المشكلات التى يجب أن تثار في مثل هذا النظام السياسى ونذكر منها : ما هى المشروعات التى يمكن للمجتمع أن ينمى عن طريقها رخاءه الحاضر ، بمساعدة المعارف التى يملكها حالياً في العلوم والفنون الجميلة والصناعات ؟ ما هى التدابير التى تتخذ لنشر هذه المعارف وتحسينها بقدر الإمكان ؟ وأخيراً ، عن طريق أى الوسائل يمكن أن تنفذ هذه المشروعات المختلفة بأقل النفقات الممكنة ، وفي أقل وقت ممكن ؟ ويمكننا أن نقول إن هذه المشكلات ، وجميع المشكلات التى قد تنشأ عنها ، هى وضعية إلى أقصى حد وقابلة للحكم عليها ، والأحكام لا يمكن أن تكون إلا نتيجة للبراهين العلمية التى

subalternes, puisque leurs fonctions, de quelques importance qu'elles soient, ne consistent plus qu'à marcher dans une direction qui n'a pas été choisie par eux. De plus, le but et l'objet d'une telle organisation sont si clairs, si déterminés, qu'il n'y a plus de place pour l'arbitraire des hommes, ni même pour celui des lois parce que l'un et l'autre ne peuvent s'exercer que dans le vague qui est, pour ainsi dire, leur élément naturel. L'action de gouverner est nulle alors, ou presque nulle, en tant que signifiant l'action de commander. Toutes les questions qui doivent s'agiter dans un pareil système politique : quelles sont les entreprises par lesquelles la société peut accroître sa prospérité actuelle, à l'aide des connaissances qu'elle possède présentement dans les sciences dans les beaux-arts et les métiers ? Quelles sont les mesures à prendre pour répandre ces connaissances et pour les perfectionner autant que possible ? Enfin, par quels moyens ces différentes entreprises peuvent-elles s'exécuter avec les moins de frais, et dans le moins de temps possible ? Ces questions, disons-nous, et toutes celles qu'elles peuvent engendrer, sont éminemment positives et jugeables; les décisions ne peuvent être que le résultat de

هي مستقلة استقلالاً مطلقاً عن أى إرادة بشرية ، وقابلة للمناقشة من جميع هؤلاء الذين سوف يكون لديهم الدرجة الكافية من الثقافة لفهمها . فضلاً عن ذلك ، وبهذا الطريق وحده وفى مثل هذا النظام ، ستنصف جميع الوظائف الاجتماعية بالصفة الوضعية ، ويكون لها موضوع محدد تماماً وأن الكفاية اللازمة للقيام بها من الوضوح والسهولة فى التحقيق لدرجة أنه لم يعد هناك تردد على الإطلاق فى هذا الموضوع ، وأن على كل مواطن أن يتجه بالطبع إلى أن يقتصر على الدور الذى يلائمه أكثر من غيره . وبالمثل فع أن كل مسألة من مسائل الصالح الاجتماعى سوف تتقرر بالضرورة كما يمكن أن تكون مع المعارف التى تُوصل إليها حالياً ، وبالمثل فإن جميع الوظائف الاجتماعية سوف تسند بالضرورة إلى أكثر الرجال قدرة على شغلها بما يتمشى مع الهدف العام للجماعة . وهكذا فإنه فى هذا النظام سوف نشاهد فى وقت واحد اختفاء الأضرار الرئيسية الثلاثة فى النظام السياسى الحالى : التعسف والعجز والديسيسة .

وإذا كان فى العرض الموجز الذى قمنا به عن الهدف الذى يجب من الآن أن يتخذه التنظيم الاجتماعى ، لم ندخل فيه صيانة النظام ، فذلك لأن صيانة

démonstrations scientifiques absolument indépendantes de toute volonté humaine, et susceptibles d'être discutées par tous ceux qui auront le degré d'instruction suffisant pour les entendre. En outre, par cela seul que, dans un tel système, toutes les fonctions sociales ont un caractère positif et un objet bien déterminé, la capacité nécessaire pour les remplir est si évidente, si facile à constater qu'il ne saurait y avoir jamais d'indécision à ce sujet, et que chaque citoyen doit tendre naturellement à se renfermer dans le rôle auquel il est le plus propre. Et, de même alors que toute question d'intérêt social sera nécessairement décidée aussi bien qu'elle peut l'être avec les connaissances acutellement acquises, de même toutes les fonctions sociales seront nécessairement confiées aux hommes les plus capables de les remplir conformément au but général de l'association. Ainsi, dans cet ordre de choses, on verra disparaître à la fois les trois principaux inconvénients du système politique actuel : l'arbitraire, l'incapacité et l'intrigue.

Si dans l'exposé sommaire que nous avons fait du but que doit prendre désormais l'organisation sociale, nous n'avons pas compris le maintien

النظام شرط أساسى لكى يتمكن المجتمع من أن يمارس أى عمل مهما كان ، ولكن دون أن ينظر إليها كهدف المجتمع . والرأى الذى يجب أن يهدف إليه النظام السياسى بصفة خاصة وكلية هو المحافظة على النظام ، رأى تصوره وأوصى به رجال محترمون جداً ، رأى يقوم على أن الحكومات ليس لها فى الحقيقة فى الظروف الحاضرة فائدة أخرى حقيقية سوى ضمان الطمأنينة والأمان لجميع الأعمال الخاصة . وقد تبينا تقريباً أن جميع الإجراءات التى يدعون أنها تؤثر فى الرخاء الاجتماعى لم يكن لها نتيجة محققة أخرى سوى الإساءة إليها ، ومن هذا استنبطت الحكمة القائلة بأن ما يمكن للحكومات أن تقوم به لسعادة المجتمع ، هو أن لا تتدخل فى شئونه . ولكن هذه الطريقة فى معالجة الأمور ، طريقة سليمة عند ما لا ننظر إليها إلا بالنسبة للنظام السياسى القائم ، ولكنها بلا شك خاطئة عند ما نأخذ بها بمعنى مطلق ؛ فهى لا يمكن أن تدوم إلا إذا ارتقينا إلى فكرة نظام سياسى آخر .

(القافلتان فى المنظم ١٨١٩)

de l'ordre, c'est parce que le maintien de l'ordre est bien une condition fondamentale pour que la société puisse se livrer à une entreprise quelconque, mais ne saurait être regardé comme le but de la société. L'opinion que le système politique doit avoir uniquement et exclusivement pour objet de maintenir l'ordre, opinion conçue et accréditée par des hommes très estimables, est fondée sur ce que, dans l'état actuel des choses, les gouvernements n'ont en effet d'autre utilité réelle que d'assurer plus ou moins bien la tranquillité et la sécurité de tous les travaux particuliers. On a reconnu que presque toutes les mesures par lesquelles ils ont prétendu influencer sur la prospérité sociale n'ont eu d'autre résultat effectif que de lui faire tort; et de ce fait on a conclu l'adage que ce que les gouvernements peuvent faire de mieux pour le bonheur de la société, c'est de ne pas s'en mêler. Mais cette manière de voir, qui est juste quand on ne la considère que par rapport au système politique existant, est évidemment fausse quant on l'adopte dans un sens absolu; elle ne peut subsister ainsi qu'autant qu'on ne s'est pas élevé à l'idée d'un autre système politique.

Les Deux Caravanes dans l'Organisateur, 1819.

النص الثامن

من أجل حكومة قليلة الأعباء

إن الاتجاه السياسى العام للأغلبية العظمى من المجتمع هو أن تحكم بأقل قدر ممكن من الأعباء ، وأن تحكم فى أضيق نطاق ممكن ، وبواسطة أكثر الأشخاص مقدرة وبطريقة تضمن كلية الاستقرار العام . ولهذا فإن الوسيلة الوحيدة لإشباع رغبات الأغلبية فى ضوء هذه العلاقات المختلفة ، تقوم على تكليف كبار الصناع بإدارة الثروة العامة ، لأن كبار الصناع هم الأكثر الناس اهتماماً بالمحافظة على الاستقرار ؛ وهم أكثر الناس اهتماماً بالاقتصاد فى النفقات العامة ؛ وهم أيضاً أكثر الناس اهتماماً بتقييد التعسف ، وأخيراً فهم ، من بين جميع أعضاء المجتمع ، هؤلاء الذين أثبتوا أكبر قدر من الكفاية فى الإدارة الوضعية ، فالنجاح الذى أحرزوه فى أعمالهم الخاصة أكد كفايتهم فى هذا المجال .

8. Pour un gouvernement à bon marché

La tendance politique générale de l'immense majorité de la société est d'être gouvernée au meilleur marché possible, d'être gouvernée le moins possible, d'être gouvernée par les hommes les plus capables et d'une manière qui assure complètement la tranquillité publique. Or le seul moyen de satisfaire, sous ces différents rapports, les désirs de la majorité consiste à charger les industriels les plus importants de diriger la fortune publique; car les industriels les plus importants sont les plus intéressés au maintien de la tranquillité; ils sont les plus intéressés à l'économie dans les dépenses publiques; ils sont aussi les plus intéressés à la limitation de l'arbitraire; enfin ils sont, de tous les membres de la société, ceux qui ont fait preuve de la plus grande capacité en administration positive, les succès qu'ils ont obtenus dans leurs entreprises particulières ayant constaté leur capacité dans ce genre.

وفي الظروف الحاضرة ، نجد أن الاستقرار العام مهدد نتيجة لأن مسلك الحكومة يتعارض بصورة مباشرة مع أكثر المقاصد وضعية في الأمة . فالشيء الذي يرغبه الشعب بصورة أساسية ، هو أن يحكم بأقل الأعباء الممكنة ، في حين أن حكومته الحالية قد حملته أعباءاً ثقيلة ، لم يشهدها من قبل ، فإن هذه الأعباء تفوق كثيراً ما كان يتحمله قبل الثورة الفرنسية . فقبل هذه الثورة كان الشعب مقسماً إلى ثلاث طبقات ، هي النبلاء والبورجوازية والصناع . وكان الحكم في أيدي النبلاء والأعباء على عاتق البورجوازية والصناع .

واليوم ، فإن الأمة لم تعد منقسمة إلا إلى طبقتين : الطبقة البورجوازية ، التي قامت بالثورة والتي وجهتها بما يتفق مع مصالحها ، والتي ألغت الميزة التي اختصاص بها النبلاء وهي استغلال الثروة العامة ، فارتقت إلى مصاف الحكام بحيث أن الصناع أصبح من واجبه اليوم أن يتحملوا الأعباء لصالح النبلاء والبورجوازية . فقبل الثورة كانت الأمة تدفع ضرائب قدرها خمسمائة مليون ، واليوم قد وصل هذا المبلغ إلى الضعف ، وحتى هذا غير كاف فكثيراً

Dans l'état présent des choses, la tranquillité publique est menacée par la raison que l'allure du gouvernement se trouve en opposition directe avec les intentions les plus positives de la nation. Ce que la nation désire principalement, c'est d'être gouvernée au meilleur marché possible, et jamais son gouvernement ne lui a coûté aussi cher; il lui coûte beaucoup plus qu'avant la révolution. Avant la révolution, la nation était partagée en trois classes, savoir : les nobles, les bourgeois et les industriels. Les nobles gouvernaient, les bourgeois et les industriels les payaient.

Aujourd'hui, la nation n'est plus partagée qu'en deux classes : les bourgeois, qui ont fait la révolution et qui l'ont dirigée dans leur intérêt, ont anéanti le privilège exclusif des nobles d'exploiter la fortune publique; ils se sont fait admettre dans la classe des gouvernants, de manière que les industriels doivent aujourd'hui payer les nobles et les bourgeois. Avant la révolution, la nation payait cinq cents millions de

ما تلحق الحكومة إلى عقد قروض خسمة .
 فلا استقرار للمال سوف يهدد بصورة خطيرة لأن الأعيان تترد دائما
 بالفسور . والهيئة الوحيدة التي توقع حالات البرد أن يخلق أكبر الصناعات
 الضمنية بأعداد المتزايدة .
 (تعاليم الصناع ، الكراسة الأولى (ديسمبر ١٨٧٣) في مؤلفات
 (٧٢ - ٧٠ : ص : الجزء الثالث ، ص : عتارة)

contributions; aujourd'hui, elle paie un milliard, et le milliard ne suffit pas; le gouvernement fait fréquemment des emprunts considérables. La tranquillité publique sera de plus en plus menacée, parce que les charges iront nécessairement toujours en augmentant. Le seul moyen d'empêcher les insurrections qui pourraient arriver consiste à charger les industriels les plus importants du soin de faire le budget.

Catéchisme des industriels, premier cahier, (décembre 1823), in Oeuvres choisies, t. III, p. 70-72.

النص التاسع

التضامن الدولي بين الصناع

إن الصناعة وحدة ، يرتبط جميع أفرادها بالمصالح المشتركة للإنتاج ، وبحاجتهم جميعاً إلى الأمن والحرية في المبادلات . فالمنتجون من كافة الطبقات ومن جميع البلدان هم بالضرورة أصدقاء ؛ ولا شيء يمكن أن يعترض توحيدهم ، وأن تضافر جهودهم يبدو لنا — كما أوضحنا في المقالات السابقة — الشرط الذي لا غنى عنه لكي تحصل الصناعة على النفوذ كله الذي في إمكانها بل من حقها أن تتمتع به . ولكنه إذا كان لدى جميع الصناع المصالح نفسها فإنه ليس لديهم جميعاً نفس الوسائل ، فكل نوع من الصناعة يزود الذين يمارسونه بقوى خاصة . وبالمثل ، فإن صناع كل بلد يوجدون في أوضاع متفاوت درجة ملائمتها لمصالح الصناعة ، تبعاً للحكومة التي يعيشون في ظلها . إن للصناعة في كل مكان سيراً واحداً ، ولكن تبعاً للظروف التي وجدت فيها على اختلاف البلدان ، فقد

9. Solidarité Internationale des Industriels

L'industrie est une; tous ses membres sont unis par les intérêts généraux de la production, par le besoins qu'ils ont tous de sécurité et de liberté dans les échanges. Les producteurs de toutes les classes, de tous les pays, sont donc essentiellement amis; rien ne s'oppose à ce qu'ils s'unissent, et la coalition de leur efforts nous paraît, ainsi que nous l'avons montré dans les articles précédents, la condition indispensable pour que l'industrie obtienne tout l'ascendant dont elle peut et doit jouir. Mais, si tous les industriels ont les mêmes intérêts, tous n'ont pas les mêmes moyens. Chaque genre d'industrie donne à ceux qui l'exercent des forces particulières. De même, les industriels de chaque pays se trouvent dans telle ou telle position plus ou moins favorable aux intérêts de l'industrie, selon le gouvernement sous lequel ils vivent. L'industrie

اتصفت بطابع سياسى خاص ، وأصبح لها هذا التأثير أو ذاك فى إدارة الشؤون العامة : وعلى هذا فإنه يبدو لنا أن هذه الاختلافات فى الحالة السياسية للصناعة لدى الشعوب المختلفة ، دون أن تصل إلى أن تكون عقبة فى سبيل وحدة الصناعات القومية ، هى على العكس — بالنسبة لها — جافز جديد للتحالف ، لأن هذه القوى السياسية المتنوعة للصناعة ، دون أن تتعارض بالضرورة ، يمكنها — على العكس — أن تتوافق بطريقة مثمرة للوصول إلى هدف المنفعة المشتركة .

(الصناعة ، المجلد الثانى ١٨١٧ ، فى مؤلفات سان سيمون وأنفانتان)

الجزء ١٩ . ص : ٤٧ — ٤٨)

a partout la même marche; mais, suivant les circonstances où elle s'est trouvée dans tel ou tel pays, elle a pris un caractère politique particulier, elle a obtenu telle ou telle influence dans la direction des affaires publiques : or il nous semble que ces différences dans l'état politique de l'industrie chez les différents peuples, loin d'être un obstacle à l'union des industries nationales, sont, au contraire, pour elles, un motif nouveau de se coaliser, parce que ces diverses forces politiques de l'industrie, loin d'être essentiellement opposées, peuvent, au contraire, se combiner avec avantage pour atteindre le but d'utilité commun.

L'industrie, deuxième volume (1817), in Oeuvres de Saint-Simon et d'Enfantin, t. XIX, p. 47-48.

النص العاشر

كفاية الشعب الاقتصادية والسياسية

لم نشعر بعد بصورة كافية بالدرجة العالية للحضارة التي وصلت إليها الطبقة الأخيرة في الأمة الفرنسية ، ولم نقدر بعد التحسن الوضعي في الفهم الذي تحمّلته الطبقة الكادحة حتى قدره . فقد اكتسبت بصيرة واضحة جداً ، وأصبحت مسيطرة على شهواتها ورغباتها الجسد طبعية بدرجة أن أغلب هذه الطبقة تقريباً أصبح قادراً على تحمل الجوع حرصاً على قمع التقاوى .

فإذا قارنا الطبقة الكادحة الفرنسية بالطبقة الكادحة الإنجليزية ، سوف نجد أن هذه الأخيرة تحركها مشاعر تدفعها إلى الاستفادة من أول الفرص التي يمكن أن تحدث لبدأ حرب الفقراء ضد الأغنياء ، بينما أن الطبقة الكادحة الفرنسية تبدى على وجه العموم ، تعلقاً بالصناع الأثرياء وعطفاً عليهم .

10. Capacité Economique et Politique du Peuple

On n'a point encore suffisamment senti le haut degré de civilisation auquel la dernière classe de la nation française est parvenue; on n'a point encore apprécié à sa juste valeur le perfectionnement positif en intelligence qu'a subi la classe des prolétaires. Ils ont acquis une si grande prévoyance, ils se sont rendus tellement maîtres de leurs passions et de leurs désirs les plus naturels qu'ils sont presque tous capables de supporter la faim à côté du blé de semence.

Qu'on compare les prolétaires français aux prolétaires anglais, on trouvera ces derniers animés de sentiments qui les poussent à profiter des premières circonstances qui peuvent se présenter pour commencer la guerre des pauvres contre les riches, tandis que les prolétaires français manifestent, en général, de l'attachement et de la bienveillance pour les industriels opulents.

وبتلخيص ما قلناه ، سواء في هذه المذكرة أو في الفصل الذى يتعلق بها ، فإننا نجد :

- ١ — أن التربية بالنسبة للطبقة الكادحة ، أكثر أهمية للغاية من التعليم ؛
 - ٢ — أن التربية الخاصة بالطبقة الكادحة في فرنسا طيبة ، وأنها أفضل من مثيلها التى تتلقاها الطبقة المماثلة لها في الأمم الأوروبية الأخرى ،
 - ٣ — وأنه بصفة أساسية بسبب تفوق الطبقة الكادحة الفرنسية على الطبقات الكادحة في الأمم الأخرى ، سواء من حيث العواطف الطيبة أو من حيث متانة المعرفة ، ينتج التفوق العام للشعب الفرنسى على الشعوب الأخرى .
- وسوف نختم ذلك بقولنا إنه لتنمية تفوق الشعب الفرنسى ، فإن أفضل وسيلة تقوم على نشر التعليم الملائم للطبقة الكادحة ، وهو أمر ميسور جداً عن طريق التعلم المتبادل .
- وأن عشر ما تكلفه الأماكن غير المجدية في أركان حرب كافة فروع

En résumant ce que nous avons dit, tant dans cette note que dans le chapitre auquel elle est attachée, nous trouvons :

1. Que, pour la classe des prolétaires, l'éducation est infiniment plus essentielle que l'instruction;
2. Que l'éducation de la classe prolétaire en France est bonne; qu'elle est meilleure que celle reçue par la classe semblable chez les autres nations européennes;
3. Que c'est principalement de la supériorité des prolétaires français sur les prolétaires des autres nations, tant sous le rapport des bons sentiments que sous celui de la solidité des connaissances, que résulte la supériorité générale de la nation française sur les autres peuples.

Et nous concluons que, pour accroître la supériorité de la nation française, le meilleur moyen consiste à répandre dans la classe des prolétaires l'instruction convenable, ce qui est fort aisé au moyen de l'enseignement mutuel.

La dixième partie de ce que coûtent les places inutiles dans les

الإدارة ، سوف يكفي لتعليم كافة الطبقة الكادحة في فرنسا ، في عشر سنوات ،
القراءة والكتابة والحساب .

ويمكن بالإضافة إلى ذلك تعليمهم شيئاً من الرسم وقسطاً من الموسيقى وأن
يستعينوا بالفنون الجميلة كوسيلة لحفزهم للصالح العام .

(آراء أدبية وفلسفية وصناعية (١٨٢٤) ص : ١٠٣ - ١٠٧)

états-majors de toutes les branches de l'administration suffirait pour
apprendre en dix années à lire, à écrire et à compter à tous les prolétaires
de France.

On pourrait en outre leur apprendre un peu de dessin, un peu de
musique, et se servir des beaux-arts comme d'un moyen de les passionner
pour le bien public.

Opinions littéraires, philosophiques et industriels
(1824) p. 103-107.

النص الحادى عشر فى سبيل قيام أخلاق علمية

ما هو الشئ الأخلاقى ؟ وما هو الشئ غير الأخلاقى ؟ إنها مسألة يجب أن تحل قبل مقارنة الصفات الأخلاقية للصناع بالصفات الأخلاقية عند أضدادهم .

فى السياسة كما هو الحال فى الدين ، يعترف الأشخاص الأمناء الأتقياء وغير الأتقياء منهم ، أن الأخلاق بأجمعها تشتق من المبدأ العظيم الذى نادى به السيد المسيح : « أحب قريبك مثل ما تحب نفسك ؛ واعمل للآخرين ما تريد أن يعملوه الآخرون لك » .

وعندئذ فالسؤال ينحصر إلى معرفة من من الصناع أو غير الصناع يمثلون فى سلوكهم أكثر من غيرهم المبدأ الذى يقوم بمثابة دعامة للأخلاق ؟ من الواضح والحالة هذه أن حياة الصناع بأكملها تستخدم بطريقة مفيدة لإخوانهم ما دام أنهم يكرسون وقتهم ووسائلهم لإنتاج ما يمكن أن يشبع الحاجات الأساسية للمجتمع ولتحقيق المباحج له .

11. Pour une Morale Scientifique

Qu'est-ce qui est moral? Qu'est-ce qui est immoral? C'est une question qui doit être résolue avant de comparer la moralité des industriels à celle des anti-industriels.

En politique comme en religion, les honnêtes gens qui sont dévots et ceux qui ne le sont pas reconnaissent que toute la morale dérive du grand principe qui a été proclamé par Jésus-Christ :

Aimez votre prochain comme vous-même; faites pour les autres ce que vous désirez que les autres fassent pour vous.

وبالمثل فإنه من الواضح أن سلوك هؤلاء الذين لا يتمتعون على الإطلاق إلى الفريق الصناعى ، سلوك غير أخلاقى ، ما دام هؤلاء يستهلكون دون أن ينتجوا شيئاً ؛ وما داموا يعيشون فى الحقيقة عالة على الطبقات الأخرى ، وما داموا يتمتعون بكافة المزايا التى تهيئها لهم أعمال الطبقة الصانعة ، دون أن يقدموا لها فى مقابل ذلك شيئاً يمكن أن يكون مفيداً ، شيئاً يمكن أن يكون ملائماً لهم ؛ وما داموا فى النهاية ، لا يعملون من أجل إخوانهم ما يعمله إخوانهم لأجلهم .

إن القارئ يستنتج معى بالضرورة أن الفريق الصناعى يتحلّى بسلوك أخلاقى ، بينما أن سلوك الفريق المضاد للصناع غير أخلاقى تماماً .

وبالمثل يمكن أن نقنع بأفضلية الطبقة الصانعة من حيث الصفات الأخلاقية إذا نظرنا للأمور من وجهة نظر أخرى .

Ainsi la question se réduit à savoir lesquels des industriels ou des non-industriels se conforment le mieux dans leur conduite au principe qui sert de base à la morale. Or il est évident que la vie entière des industriels est employée d'une manière utile à leur prochain, puisqu'ils consacrent leur temps et leurs moyens à la production de ce qui peut satisfaire les premiers besoins de la Société et lui procurer des jouissances.

Il est également évident que la conduite de ceux qui n'appartiennent point au parti industriel est immorale, puisque ceux-là consomment et ne produisent point; puisqu'ils vivent réellement aux dépens des autres; puisqu'ils jouissent de tous les avantages que les travaux des industriels leur procurent, sans leur donner en échange rien qui leur soit utile, rien qui leur soit agréable; puisque, enfin, ils ne font pas pour leur prochain ce que leur prochain fait pour eux.

Le lecteur conclut donc forcément avec moi que le parti industriel tient une conduite morale, tandis que la conduite du parti anti-industriel est tout à fait immorale.

On peut se convaincre également de la supériorité des industriels sous le rapport de la moralité, en considérant les choses d'un autre point de vue

فن المعروف أن ملاك العقارات لهم بعض الاعتبار فيما أن أصحاب المصانع وغيرهم من الصناع لهم اعتبار أفضل .
 فن أين أنت هذه التفرقة ؟ إنها ترجع إلى أن الملاك الصناعيين يتمتعون منذ زمن طويل بسمعة أنهم أكثر دقة عن الملاك غير الصناعيين في تنفيذ تعهداتهم .

وعلى هذا فهو واجب تفرضه الأخلاق أن نسد ديوننا ، إذ أننا في هذا نسلك إزاء الآخر مثلما نود أن يسلك هو إزاءنا . وعلى ذلك فإن سلوك الصناع أكثر أخلاقية من غير الصناع لأنهم يسددون ديونهم بدقة أكبر .
 (الرجل السياسى (١٨١٩) الملزمة العاشرة . ص : ٣٥٥ - ٣٥٦)

Il est de fait que les propriétaires d'immeubles ont peu de crédit, tandis que les fabricants et autres industriels en ont beaucoup.

D'où vient cette différence ? De ce que les propriétaires industriels jouissent depuis longtemps de la réputation d'être plus exacts à remplir leurs engagements que les propriétaires non-industriels.

Or c'est un devoir prescrit par la morale de payer les dettes, puisque c'est agir à l'égard de son prochain de même qu'on désirerait qu'il se conduisit au nôtre, et en cela les industriels ont une conduite plus morale que les non-industriels, puisqu'ils payent leur dettes plus exactement.

Le Politique (1819), dixième livraison p. 355-356.

أهم المراجع

- * BAZARD : Saint-Simon
Paris, Biographie des contemporains, 1829.
- * BOUGLE : L'année de Saint-Simon
Paris, La paix par le droit, Janvier 1923.
- * BRUNET (G.) : Le mysticisme social de Saint-Simon.
Etudes romantiques publiées sous la direction de H. Girard,
Paris, Presses Françaises, 1925.
- * BROTHIER : Saint-Simon et le Saint-Simonisme.
Paris, Libre recherche, Février 1859.
- * CHARLETY (S.) : Essai sur l'histoire du Saint-Simonisme.
Paris, Paul Hartmann Editeur, 1931.
- * DAUTRY (J.) : Sur un imprimé retrouvé du Comte de Saint-Simon.
Paris, s.l. n.d.
- * DAUTRY (J.) : Saint-simon (Textes choisis)
Paris, Editions Sociales, 1951.
- * DOMMANGET (M.) : Henri de Saint-Simon.
Paris, Soc. Universitaire d'éditions et de librairie, 1953.
- * DUMAS (G.) : Psychologie de deux messies positivistes : Saint-Simon et A. Comte.
Paris, F. Alcan, 1905.
- * DURKHEIM (E.) : Le Socialisme, sa définition, ses débuts, la doctrine Saint-Simonienne.
Paris, F. Alcan, 1928.
- * FAGUET (E.) : Le Comte de Saint-Simon.
Paris, Revue des Deux Mondes, 15 Juin 1854.
- * FIDAO : La portée actuelle de la doctrine Saint-Simonienne.
Paris, la quinzaine, 1er Juin 1902.
- * FOUQUET (P.) : Le rôle de la psychologie dans la philosophie sociale d'Henri de Saint-Simon. (1760-1825).
Paris, A. Lapied, 1939.
- * FRIEDMANN (G.) : Faust et Saint-Simon.
Paris, la bibliothèque française, 1951, pp. 13-21.

- * GOUHIER (H.) : La jeunesse d'A. Comte et la formation du positivisme.
(T. II) Saint-Simon jusqu'à la Restauration.
(T. III) Auguste Comte et Saint-Simon.
Paris, Vrin, T. II (1936), T. III (1941).
- * GUYOT (Y.) : Saint-Simon et son Ecole.
Journal des Economistes, 15 Juin 1925.
- * HALEVY (E.) : La doctrine économique de Saint-Simon.
Revue du Mois, 10 Déc. 1907.
- * HUBBARD (G.) : Saint-Simon, sa vie et ses travaux.
Paris, Alcan, 1857.
- * JANET (P.) : Saint-Simon et le Saint-Simonisme.
Paris, B. Grasset, 1879.
- * JEAN (A.) : Les principes Saint-simoniens.
"A chacun selon sa capacité, à chaque capacité selon ses œuvres"
Paris, Thèse, 1911.
- * JULIEN (J.) : Saint-Simon et le Socialisme.
Bordeaux, Thèse, Imp. Cadoret, 1926.
- * LEROY (M.) : La vie véritable du Comte Henri de Saint-Simon
(1760-1825).
Paris, Bernard Grasset, 18e. éd. 1925.
- * LEROY (M.) : Le Socialisme des producteurs :
Henri de Saint-Simon.
Paris, Bibliothèque d'information sociale, Bouglé, 1924.
- * MARCHAL (A.) : Saint-Simon et l'organisation européenne.
Paris, librairie générale de droit et de jurisprudence, 1946.
- * PEREIRE (A.) : Autour de Saint-Simon. (Documents originaux).
Paris, Champion, 1912.
- * PICAVET : Saint-Simon et son oeuvre,
Revue de la Société des études historiques, 26 Juillet 1894.
- * WEIL (G.) : Un Précurseur du socialisme.
Saint-Simon et son œuvre.
Paris, Alcan, 1894.
- * WITT (E. de) : Saint-Simon et le Système industriel.
Paris, A. Larose, 1902.

ثبت بالمواد

التعليم المتبادل : ٢٦ ، ٦٩
التنبؤ العلمي : ٤٦
التنظيم الاجتماعي : ٥٣ ، ١٤٩
التنظيم القضائي : ٦٦
التوعية : ٧٦

ج

الجازية العامة : ٢٥ ، ٣٥ ، ٤٩
جوهر الإنتاج : ٤١ ، ٩٣٠
الجيش المرتقة : ١٨

ح

الحالة الدينية : ١٣
الحالة الميتافيزيقية : ١٣
الحالة الوضعية : ١٣
الخصية : ٩١
حرب أهلية : ١٢٦
حرب التحرير الأمريكية : ١٨
الحرية الاقتصادية : ٩٨
الحزب السياسي : ٦٤ ، ٦٥
حزب الأحرار : ٦٤
الحزب القوي : ٦٤
الحزب اللاقوي : ٦٥
حزب صناعي : ٦٥
حق الوراثة : ٩٩ ، ١٠٠
حقوق المرأة : ١١٣
الحكومة الميسرة : ٦٠
الحياة الاجتماعية : ١٠٥

ا

اشتراكية المتعجين : ١١
اشتراكية وسائل الإنتاج : ٩٩
الاشتراكية : ١١ ، ١٣ ، ١١٢
الأخلاق الاجتماعية : ٧٤
الأخلاق الأرضية : ٧٤
الأخلاق الإنسانية : ٣٨
الأخلاق العلمية : ٧٤
الاقتصاد السياسي : ٩٨
الإنسانية العالمية : ١٩ ، ٨٩ ، ١٠٩

ب

البيولوجيا : ٥٠ ، ٥١

ت

التاريخ الإنساني : ٣٣
التاريخ العالمي : ١٣
التاريخ العلمي : ٣٦
التاريخ المثالي : ١٢٢
التحول الاجتماعي : ٤٠
التربية الاجتماعية : ١٠٥ ، ١١٠ ، ١١١
التربية الأخلاقية : ١٠٥ ، ١١٠
التربية الحديثة : ٤٥
التركز الصناعي : ٩١
تصادفية مقلقة : ١٢
تصنيع : ١٠٩
التدائش السلمي : ١١٢

الحياة الفردية : ١٠٥

د

الديانة الجديدة : ١٠٥ ، ١١١

دين العلم : ٧٧

دين فيوتن : ٧٠ ، ٧١ ، ٧٧

س

السنن الاجتماعية : ٦٣

ص

الصناعة المثالية : ٢٧

ط

الطبقة البرجوازية : ٢٥ ، ٢٦ ، ٢٧ ،

١٥٢ ، ٥٧

الطبقة الصانعة : ٤٠ ، ٤١ ، ٤٣ ، ٦٦ ،

٦٧

الطبقة الكادحة : ٤٢ ، ٦٩ ، ١٠٤ ،

١٥٦ ، ١٥٧ ، ١٥٨ ،

الطبقات الاجتماعية : ٤٣ ، ٥٠ ، ٥١ ،

١٢٦

الطبقة الإصطاعية : ١٠٢

طبقة الصناع : ٦٧

طبقة التبلد : ٥٧ ، ١٢٦

ظ

ظاهرة اجتماعية : ٧٦

الظواهر الاجتماعية : ٣٧ ، ٧٣

ع

عبادة الدولة : ١٢

العدالة الاجتماعية : ١٠٣

العصور التنظيمية : ٩٢

العصور النقدية : ٩٢

العقد الاجتماعي : ٧٤

علم الاجتماع : ٩ ، ١٠ ، ١١ ، ١٢ ، ٤٠ ،

٩٢ ، ٤٩

علم الإنسان : ١١ ، ٢٥ ، ٥٠ ،

علم النفس : ٥٠ ، ٥١ ، ١٤٤ ،

علم الحرية : ٥٣

العلوم الاجتماعية : ١١

العلوم السياسية : ١٨

العلوم الطبيعية : ١٤٣

العلوم اللاهوتية : ٥٣

العلوم الوضعية : ٧٤

العمل التعاوني : ١٠٢

العمل الجمعي : ١٠٩

العمل الفردي : ١٠٩

عنصر الجبرية : ٩٣

ف

فعال : ٤٩

فلسفة : ٤٩

الفلسفة الحديثة (تاريخ) : ١٠٧

فلسفة التاريخ : ٣٣ ، ٤٤ ،

فلسفة التقدم : ١٠

الفلسفة التقليدية : ١٢

الفلسفة السان سيمونية : ١٢ ، ١٠٩ ،

الفلسفة الغربية : ٩

انفلسفة الوضعية : ٩ ، ١٢ ، ١٣ ، ٤٨

- الملاحظة العلمية : ٣٧
الملكية الفردية : ٣٧ ، ٣٨ ، ٩٨
الملكية الاجتماعية : ٩٩
الملكية الوراثية : ١١١
المنهج العلمي : ٩ ، ١١٧
الموسوعة العلمية : ٢٢
الموسوعة العلمية الجديدة : ٢٤ ، ٥٥ ، ٧٦
ميثافيزيق : ١٣

ن

- النظام الاجتماعي : ٣٨ ، ٣٩ ، ١٢٦
النظام الإقطاعي : ٤٠ ، ١٢٤
النظام الجمهوري : ١١١
النظام الصناعي : ٣٨
النظام الطبقي : ٤٣
النظام اللاهوتي : ١٢٤
النظم الاجتماعية : ٣٣ ، ٤٠ ، ٤٨ ، ٦١
نظم الملكية : ٤٠ ، ٤١

و

- وحدة مطلقة : ١٢
وسائل الإنتاج : ١٠٠
وضعي : ١٣ ، ٤٩
الوظائف الاجتماعية : ١٤٧ ، ١٤٩

- فيزيولوجيا : ١٤٣ ، ١٤٤
الفيزيولوجيا الاجتماعية : ١١ ، ٤٩ ، ٥٠ ،
٥١ ، ٥٢ ، ٥٣
الفيزيولوجيا الخاصة : ٥٠
الفيزيولوجيا العامة : ٥٠ ، ٥٢
فيزيولوجيا سامية : ٥٢

ق

- قانون الحالات الثلاث : ١٣
قانون الجاذبية : ٧٦ ، ١٣٥
قانون العرض والطلب : ٩٨
قناة السويس : ١١٢
القوانين الوضعية : ٧٤
القوة الإنتاجية : ٣٨ ، ٤١ ، ٩٣
القيادة الصناعية : ٤٠ ، ٩٥

م

- المجتمع الاقتصادي : ٧٤
المجتمع الإنساني : ٩
المجتمع الصناعي : ١١
مجلس نيوتن : ٢٣ ، ٧٠ ، ١١٢
المذهب المان سيموني : ٨٧
المذهب الوضعي : ٥٥ ، ١٣٧
المسيحية الجديدة : ٢٩ ، ٧٤ ، ٧٥
معاهدة السلام : ٢٣

ثبت بالأعلام

برودون : ١٠ ، ١١ ، ١٢
برنشفيج (ليون) : ٩
بلار : ٦٥
بليشون : ٩٠
بلينفيل : ٢١
بواسون : ٢١
بوجليه : ٧٩
بوجين : ٥٠
بورون : ٣٣ ، ٥٠
بيشا : ٢١ ، ٤٩ ، ٥١ ، ٥٢
بيرون : ١٧ ، ٩٠
بيكاردي : ١٧
بيكون : ١٣٤ ، ١٣٥ : ١٣٥
بيل : ١٣٥
بيليه (شارل) : ١٠

ت

تاميسييه : ٩٠
ترافسون (أبل) : ٨٥
ترجو : ١٣ ، ٣٩
ترنو : ٢٨
توشيه : ٩٠
تورفييه : ٩٠
تورين : ١٧
تيري (أوجستان) : ٩ ، ٢٥

ج

جانثاري : ٩٠

إربان : ٩٠
أرلين : ١٠٦
أشار : ٩٠ ، ١٠٤
إلبا (جزيرة) : ٢٣
أريك : ٩٠ ، ١٠٤
ألكسي بتي : ٩٠
المعدان (يوحنا) : ٩
أنر : ٥٠
أنبارتييه و (قناة) : ١٩
أنفانتان (بارتلمى بروسير) : ٧٩ ، ٨٥ ،
٨٦ ، ٨٨ ، ١٠١ ، ١٠٢ ، ١٠٧
أوليفيه : ٩٠
أوين (روبرت) : ٢٨

ب

بايف : ٢٠
بارو : ٩٠
بارتلمى : ٦٥
مازار : ٨٦ ، ٨٧
بازان : ٦٣
ماستورييه : ٦٥
بايبي : ٨٥
برفي : ١٧
برلاشيز : ٢٩
بركس : ٨٥ ، ٩٠
برنار : ٩٠
برينو : ٩٠ ، ٩١

- جازه : ۸۵
 جال : ۲۱
 جالا : ۹۰
 جانان : ۹۰
 جراناال : ۹۰
 جراناال الصغیر : ۹۰
 جرون (کارل) : ۱۰
 جنیفوا : ۹۰
 جوصیه (ذری) : ۹ ، ۱۳ ، ۴۸
 جورفتش (جورج) : ۸۶
 جولیان (جول) : ۲۸
 جوندریه : ۹۰
- د
- دافشو : ۹۰
 دافید (فلیسیان) : ۹۰
 دازیر (فیک) : ۴۹ ، ۵۰ ، ۵۲
 دالمیر : ۱۷ ، ۴۷ ، ۱۳۶
 دروو : ۹۰
 دلون : ۹۰
 دورکیم (اُمیل) : ۱۰ - ۱۱ ، ۱۲ ، ۴۸
 دی بوزاله : ۱۲
 دی مبال (بوسکو) : ۹۰
 دی ستال (مدام) : ۲۲
 دی کاباروس (الکونت) : ۱۹
 دی لابورد (الکسندر) : ۲۸
 دی لافایت : ۶۵
 دی لاروشفوکولیانکور : ۶۵
 دی لیمبس (فردیناند) : ۱۰۱ ، ۱۰۶ ،
 ۱۰۷
 دی لیل (روجیه) : ۲۸
- دی مستر (جوزیف) : ۱۲
 دیدرو : ۴۷ ، ۱۳۶
 دیجیه : ۹۰
 دیشارم : ۸۵ ، ۹۰
 دیفرجیه : ۸۵
 دیکارت : ۱۱ ، ۴۷ ، ۵۵ ، ۱۳۴ ،
 ۱۳۵
 دیمولار : ۹۰
 دینویه : ۶۳
- ر
- رجال اللهوت : ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۴۲
 ردن : ۲۱ ، ۴۸
 رودریج (اولنید) : ۲۸ ، ۷۹ ، ۸۵ ، ۸۷
 روجیه : ۹۰ ، ۱۰۳
 ریبول : ۹۰
 ریجو : ۹۰
- س
- سان بلاجی (سجن) : ۸۹۰
 سان لازار (دیر) : ۱۷
 سفر التکوین : ۴۸
 سونزال : ۹۰
- ش
- شاربان : ۹۰
 شارلمان : ۱۷
 شفالییه (میشل) : ۸۵ ، ۸۸

لروا (ماكسيم) : ١٠ ، ١١ ، ١٢

لشغاليه : ٨٧

لفقر : ٩٠

لمونه (شارل) : ٧٩

لوتور : ٩٠

لوك : ٤٧

لويس الثامن عشر : ٢٥

ليتان : ٩٠

م

ماتيه (ألير) : ٢٠

مارتان : ٩٠

مارشال : ٩٠

ماركس (كارل) : ١٠ ، ١١ ، ١٢ ، ٣٧

١٠٧ ، ٨٦ ، ٤٠

ماسول : ٩٠

ماشرو : ٩٠ ، ١٠٤

مراد (يوسف) : ١٤

مئيلموتان : ٨٧ ، ٨٨

مولوتور : ١١

مونتسكيو : ٧٦

ن

نويل : ٩٠

نيوتن : ٤٦ ، ٤٧ ، ٧٦

هـ

هالي (ليون) : ٨٥

هن : ٨٦

هوار : ٨٥ ، ٩٠

هولشتين : ٩٠

ع

عزت (عبد العزيز) : ١٤

ف

فارن : ٢٠

فران : ٩٠

فلاف : ١٧

فولتير : ٤٣ ، ٧٦ ، ١٣٦

فوركاد : ٩٠

فورنل (هنري) : ٨٥ ، ٩٠ ، ١٠١ ، ١٠٣

ك

كاباني : ٢١ ، ٤٩ ، ٥١ ، ٥٢

كارنو : ٨٧

كامبري : ٢٠

كندريه : ١٢ ، ٤٩ ، ٧٦

كندريه : ١٢ ، ٤٩ ، ٧٦

كوبرنيك : ٥٦ ، ٣٣

كولان : ٩٠

كوب : ٩٠

كونت (أوجست) : ٩ ، ١٣ ، ٢٨ ، ١٠٧

كونت (شارل) : ٦٣

كونستان (بنچان) : ١٣

كونيا : ٩٠

ل

لاشيز : ٩٠

لامبير (شارل) : ٨٥ ، ٩٠

لاي : ٩٠

لرو (بيير) : ٨٧